

3	Sevgili Okuyucularımız	BANKA Dergisi
4	Pahalı Krediyi Kim Ödüyor?	Doç. Dr. Haydar KAZGAN
7	Bankalar ve İktisadî Gelişme	Cavid ORAL
11	Batı Almanya'da Risk Santralizasyonu Şirketleri (Schufa)	La Revue de la Banque'tan Çeviren: Alp GÜRUS
16	Bankalarda Borçlu Cari Hesaplar	Vedat ONUR
22	Ticaret Bankalarında Kredi Kararının Alınması	Dr. Cevat SARIKAMIŞ
43	Sigortacılığımızın 1964 yılındaki Faaliyetinin Sonuçları	Hayri BAŞER
46	Okuyucu Soruları	BANKA Dergisi
48	Yazarların Biografileri	BANKA Dergisi

BANKA

AYLIK MESLEK ve FİKİR DERGİSİ P.K. 769 Galata . İstanbul

Sahibi	: Banka Yayınları ve Kültür Ltd. Şti. adına: Dr. Nezh H. NEYZİ
Yazı İşleri Müdürü	: Alp GÜRUS
Basıldığı Yer	: YENİLİK BASIMEVİ Cemâl Nadir Sokak, Büyük Milâs Han, No. 46 . Sirkeci
İdare Yeri	: İmam Sok. No: 1 Kat: 5 - Beyoğlu
Yönetim Komitesi	: Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU Necdet DURAKBAŞA Dr. Mustafa A. AYSAN Alp GÜRUS Dr. Nezh H. NEYZİ
Fiyatı	: 2,5 TL.
Abone	: Yıllık 30 TL. Altı Aylık 15 TL.
İlân Tarifesi	: Arka Dış Kapak 800 TL. Arka İç Kapak 500 TL. Ön İç Kapak 650 TL. İç Sahifeler 400 TL.

Abone ve ilân bedelleri Derginin T.C. Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesindeki 768 numaralı ve T. İş Bankası A.Ş. Parmakkapı Şubesindeki 271 Numaralı hesabına gönderilebilir.

Dergimize gönderilen yazılar yayınlansın yayınlanmasın iade olunmaz. Yayımlanan yazılar rızamız olmadan iktibas edilemez.

Haberleşmelerin, «BANKA, Aylık Meslek ve Fikir Dergisi P.K. 769 Galata-İstanbul» adresi ile yapılmasını rica ederiz.

Basıldığı Tarih: 31-8-1965

SEVGİLİ OKUYUCULARIMIZ

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, uluslararası değerlerin de katıldığı konferanslarına bu yıl «karma ekonomi» niñ incelenme ve tartışılması konu olarak seçmiştir. Yurdumuz için bu derece önemli ve aktüel bir konunun ele alınabilmiş olmasından yana Konferans Heyetini kutlamak isteriz.

«Karma ekonomi» üzerindeki konferanslar 23/Ağustos/1965, Pazartesi günü İstanbul Belediyesi Toplantı Salonunda Başbakan Sayın Ürgüplü'nün bir konuşmasıyla açılmıştır.

Konferanslar tartışmalı olacak, geçen yıl olduğu gibi bu yıl da Kil-yos'da iki hafta devam edecektir.

Karma ekonomi sadece pratik bir yol mudur? Yoksa bir ekonomik sistem olarak değerlendirilebilir, hudutları çizilebilir mi?

Ekonomik sistemlerde siyasi tercih bir ülkenin bütün müesseselerini etkileyecektir. Hatta, karma ekonomi düzeni tercih edilmiş olsa da, özel ve kamu sektörü ilişkileri ve dengesi yine müesseselerin tutumlarında etkili olacaktır.

Bankalar, iktisadi hayatın oluştuğu müesseselerin başında bulduklarından, ekonomik sistem tercihlerinin doğuracağı etkilere ön safda maruzdurlar. Bu sebeple Yurdumuz kalkınmasında seçtiğimiz «Karma Ekonomi Düzeni»nin tartışıldığı konferanslara Dergimiz özel bir ilgi gösterecek, yer verecektir.

Konferanslara Yönetim Komitemizden Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu ve Dr. Nezh H. Neyzi katılmaktadır.

*
**

Bu sayımızda Alp Gürus'un istihlâk kredilerinde risk santralizasyonu ile ilgili bir çevirisini bulacaksınız. Zamanımızın özelliklerinden birinin taksitli satışların artması olduğu şüphesizdir. Bu temâyül, Yurdumuzda da gün geçtikçe genişlemektedir. Alp Gürus'un çevirisi taksitli satışlar riskinin azaltılmasında baş vurulan bir yolu ortaya koymaktadır.

*
**

Yine bu sayımızda, Sayın Hayri Başer'in Sigortacılığımızın son yıl faaliyet sonuçlarını inceleyen bir yazısı vardır.

Sigortacılık ve bankacılık birbirleriyle yakın ilişkileri olan kardeş müesseselerdir. Dergimizde genel olarak yurdumuzun sigortacılık mes'elelerine ve özellikle sigortacılığın bankacılıkla olan ilişkilerine zaman zaman yer vereceğiz.

Saygılarımızla
BANKA Dergisi

PAHALI KREDİYİ KİM ÖDÜYOR?

Doç. Dr. Haydar KAZGAN

Banka sitemimiz bugünkü halile sanayicilere ve tüccarlara kısa vadeli kredi sağlamak, uzun vadeli fonları ise kendi iştiraklerine tahsis etmek gibi aşağıda göreceğimiz üzere, banka sistemi dışında kalan finansman maliyetinin yükselmesine sebep olmaktadır. Nitekim banka sistemimizde fonların maliyetinin, bu fonları arzeden çeşitli mevduat sahiplerine ödenen faizlerin çok üstüne çıkmış bulunması yanında, iştirakcilikte bu yüksek maliyetleri karşılayacak kârların gün geçtikçe düşmesi neticesi, yüksek fon maliyetlerinin yüksek kredi maliyetleri olarak kredi alanlara yükletilmesi gerekmiştir. Açıkçası iştiraklerinden, bu iştiraklerine yatırdıkları fonların kendilerine olan maliyetini karşılamak politikasını bir çıkmaza sokmuş olan bankacılığımız, hesapsız ve iktisadî zihniyetten uzak, yanılmaların hakim olduğu iştiraklerinin kendilerine yüklediği maliyeti sanayiciden ve tüccardan çıkarmak gereği ile karşı karşıya kalmıştır.

Diğer taraftan, bilhassa iştiraklerde fonların boğulması dolayısıyla ferahlamak amacile girişilen fon toplama veya mevduat politikası ve bu politikayı yürütmek için gerekli rekabetin tesirile mevduat sahiplerinin cebine girmeyen tavizler de fonların maliyetini süratle yükseltmiştir. Şöyle ki, mevduat toplama yarışı bankaları bir kısım fonların israfından başka netice vermeyen, şube açmak, şubeleri donatmak, yüksek rantlar ödemek suretile en işlek caddelere çıkmak, hatta memur ve memureleri süslemek gibi masraflar en iyi şartlarda bulunan bankaların her 100 lira mevduat için yıllık % 8-10 gibi bir maliyete katlanmasına sebep olmuştur. Kötü şartlarda olan bankalarda bu maliyetin gerçek miktarının bir sır gibi muhafaza edilmesine rağmen, yapılan tahminler 13-15 lira olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüksek maliyetler kredi fiyatının kanuni tahditlere bağlı kalması ve Hükümetin banka sistemini kontrolde plansız hareket etmesi dolayısıyla bankacılık faaliyetinin rizikosunu arttırmakta ve dolayısıyla de gerek kredi fiyatı ve gerek kredi verecek firmanın seçimi milli ekonominin kredi mekanizmasından beklediğini vermemesine sebep olacak bir nitelik arz etmektedir. Nitekim kanunî

tahditlere rağmen bankalar yüksek maliyetlerini ve içinde buldukları rizikoyu aksettiren kâr hadlerini ilâve ederek kredi fiyatını yüksek tutmanın yollarını bulmuş görünmektedirler.

Gerek banka sisteminin elinde bulundurduğu fonların büyük oranda kısa vadeli olması ve gerek kredi fiyatının yüksek bulunması dolayısıyla, kredi talebi, daha ziyade yüksek kâr hadleri ile çalışabilen firmalardan ve bu arada özellikle milli ekonomi yönünden pay katma gücü çok düşük veya hiç olmayan ticarî firmalardan gelmektedir. O kadar ki, pay katma gücü olan ticarî ve sınaî firmalar en kötü şartlarda kredi alıcısı durumuna girmektedirler. Bilhassa sınaî firmalar, uzun ve hatta orta vadeli kredi ihtiyaçlarını kısa vadeli kredileri yenilemek suretiyle karşılamak gibi kredi maliyetini azamiye çıkaran şartların esiri olmaktadır. Keza aynı sınaî firmalar işletme kredisi olarak ele geçirdikleri fonlara, banka sistemine kendilerine çok pahalı olan tavizler vermek bahasına sahip olabilmektedirler. Bu şekilde tasarruf sahiplerinin ikramiye maliyetleri de dahil en fazla %5 yararlanarak bankaların emrine amade kıldıkları fonlar sanayicilere bunun en az üç-dört misli bir maliyet bahasına intikal ettirilmiş olmaktadır. Bu olay aşağıda göreceğimiz gibi ihraç edilebilir duruma girmiş sınaî mamullerimizin fiyatını ihraç imkânını azaltacak şekilde yükseltmektedir. İhraç imkânı ancak sanayimizde işçilere ihraç piyasalarına nazaran çok düşük ücret ödemek bahasına elde edilmektedir.

Uzun bir enflasyon devresi geçirmiş olan memleketimizde banka sistemimiz ticarî sektörün tatlı kârlarına ortak olarak hızla gelişmiştir. Fakat bugün için ticarete kıymet yaratmadan, sırf spekülâtif faaliyetlerle kazanç sağlamaya artık pek imkân kalmamıştır. Daha doğrusu ticarî sektör bankalara yüksek faiz ödemek imkânını muhafaz edemez olmuştur. Bu sebeple bankalarda biriken fonların sınaî faaliyetleri finanse etmesi gerekmektedir. Fakat kredi maliyetlerinin yüksekliği kredi talebini, yüksek kredi maliyetlerinin müstehlike veya diğer istihsal faktörlerine, özellikle işgücüne inikâs ettirebilme imkânına bağlı bir hale getirmiştir. Birçok sanayi kollarında rekabetin şiddetli olması fiyatlar yolile müstehlike inikâs imkânını tahdit ettiği için, inikâsın ücretlere kayması gereği ortaya çıkmıştır. Toplu sözleşme ve grev hakkı rejimi yürürlüğe girdikten bu yana sanayici işverenler işçilerden gördükleri tazyik neticesi gerekli rasyonellik tedbirleri almağa koyulmuşlardır. Bu arada kredi maliyetlerinin yüksekliği de ele alınmış ve toplu sözleşme masasında işçilerin ücret artışları tekliflerine karşı direnmenin sebebi olarak ileri sürülmüştür. Böylece kredi maliyetleri ile ücretler arasında bir münasebet kurmak imkânı da bulunmuştur. Nitekim banka siste-

minin fonların gerek toplanması ve gerek değerlendirilmesi ile çok az ilgisi olan ve aslında kredi maliyetlerinin yükselmesine sebep olan faaliyetlerinin, memleketimizde kredi kullanan sinai işletmelerde çalışan işçilerin ücretlerinin artırılmasına engel teşkil ettiği ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan sinai faaliyetlerin arasına sıkışmış ve kıymet yaratma fonksiyonu olmayan ticari faaliyetlerin yürütülmesinde banka kredilerinin halâ önemli rol oynaması sinai mamüllerimizin fiyatlarının yükselmesine sebep olmuş ve neticede yükselen fiyatlar işçi ücretlerinin de yükselmesine imkân vermemiştir. Bilindiği üzere, Türkiye'de bugün enflasyon devresinden kalma bir gelenek olarak ham madde, yarı mamül ve mamül pazarlamasında rol alan firmalar müstahsil firmalar üzerinde nisbi olarak finansman imkânlarının bolluğu sebebiyle bir baskı kurmağa devam etmektedirler. Bu baskının hazırlayıcısı da banka sistemimizdir Böylece aynı ham madde, yarı mamül ve mamül'ün meydana gelişinde hiçbir faaliyet göstermemiş olan bir takım aracı firmalar banka sistemine dayanmak suretile bu malların müstahsili bulunan zirai ve sinai firmalar üzerinde bir baskı kurarak, müstahsil faaliyetlerin hakettiği kârlara ve bu faaliyetleri yürüten işgücünün gelirin ortak olmuşlardır. Bu arada işçilere nazaran direnme kudreti daha yüksek olan sinai işverenler kârlarından vazgeçmedikleri için, daha doğrusu kârlarının işi tasfiye etme noktasına düşmüş olması dolayısıyla, aracılar verdikleri tavizin maliyetini işçilerden çıkarmak zoru ile karşı karşıya kalmışlardır. Ancak toplu sözleşme ve grev rejimi yürürlüğe girdikten sonra bu iş de çok zorlaşmıştır. Sanayiciler talep azlığı, ham madde fiyatlarının yüksekliği gibi şikâyetler yanında kredi maliyetlerinin yüksekliğine daha fazla önem vermeğe başlamışlar ve Hükümet nezdindeki teşebbüsleri kendilerine iyi şartlarda sinai kredisi sağlanması konusunda teksif edilmeğe başlanmıştır. Böylece toplu sözleşme ve grev rejimi, dolaylı bir surette de olsa banka sistemimizin bir reorganizasyona ihtiyacı olduğunu ortaya koymakla kalmayıp, bunun gerçekleştirilebilmesi için gerekli baskıyı yaratabilecek yegâne kuvvet olduğunu da ispat etmiş sayılabilir. Nitekim, bu rejimin yürürlüğe girdiği senelere kadar yüksek kredi maliyetini fiilen düşük ücretler bahasına çalışmak suretile ödemiş olan işçilerin bundan böyle artık işverenin yüksek kredi maliyetini kendilerine inikâs ettirmesine imkân vermeyecekleri bir gerçektir. Bu ortamda banka sistemimizin reorganizasyonu için gerekli sebepler kuvvetlendiğinden, Hükümetin sinai gelişmemizi plânın hedeflerine uygun kılabilmek maksadile bu reorganizasyonu gerçekleştirmesi gerekecektir. Şayet hükümet bu yolda pasif kalmağa devam ederse, piyasa mekanizması belki de bunu kendi kendine gerçekleştirebilecektir. Fakat bu ancak milli ekonominin zararına netice verecek grevler ve tasfiyeler bahasına olacaktır.

BANKALAR VE İKTİSADİ GELİŞME

Cavid ORAL

(T.C. Ziraat Bankası
Dış Muameleler Müdürü)

Devletin bankalar üzerinde denetleme hakkını kullanabilmesi ve bankaların plâsman ve kredi politikalarını düzenleyecek yetkilere sahip olması, herşeyden önce bir memlekette cari mevzuata bağlı bir keyfiyettir. Devletin bankalar faaliyetini denetleme ve düzenleme hususunda tartışma kabul etmez hakkı, başlıca iki görüşe dayanmaktadır. Birinci sebep banka plâsmanlarının geniş halk kitlelerine ait mevduat ile Merkez Bankası reeskontu gibi devletin ilgisiz kalamıyacağı iki kaynaktan doğması; ikinci sebep ise kredi faaliyetinin iktisadi hayatı çok geniş şekilde etkilemesidir. Bilhassa para ve sermaye piyasaları ihtiyaçları karşılamaktan çok uzak bulunması sebebiyle kredilerin en rasyonel şekilde kullanılması gereken az gelişmiş memleketlerde konu, bir kat daha önem kazanmaktadır. Bu gibi memleketlerde halkın mevduatından ve Merkez Bankaları reeskontundan beslenen banka kredilerinin toplum yararına ve iktisadi gelişmeye hizmet edecek surette kullanılmasını sağlamak para ve kredi politikası bakımından devletin başlıca görevlerinden biridir.

Eksik tarafları olmakla beraber memleketimizde halen yürürlükte bulunan Bankalar Kanunu, gerek denetleme gerek plâsman ve kredi faaliyetinin düzenlenmesi bakımından devlete geniş yetkiler tanıyan bir kanundur. Bu yetkiler dışında toplam mevduatın yarısına yakın bir kısmının özel kanunlarla kurulmuş devlet sektörüne dahil bakalarda toplanmış bulunması, devletin bu sahadaki faaliyetini kolaylaştıran diğer bir unsurdur. Banka faaliyetlerinin devlet tarafından denetlenmesi ve düzenlenmesi hususunda memleketimizde mevcut bu olumlu ortama rağmen, tatbikatta istenilen sonuca varılamadığı ve memleketimizde kredi sisteminin iyi çalışmadığı müşahede olunmaktadır.

Bankalar kanununa göre bankalar denetlenmesinin Maliye Bakanlığına bağlı Yeminli Murakıplar tarafından yapılması gerekmektedir.

Maliye Bakanlığı ayrıca kanunda yazılı belirli hallerde bankalar nezdinde bir veya birkaç hususi murakıp tayin etme yetkisini haizdir. Bankalar Kanununa aykırı işlemler suç sayılmış ve cezaî müeyyidelere bağlanmıştır. Ancak Bankalar Kanununda suç sayılan eylemlerden dolayı kovuşturma açılması için Maliye Bakanlığının Savcılığa yazılı talepte bulunması şarttır.

Tatbikatta denetlemenin kendisinden beklenen amacı sağlayamadığı görülmektedir. Bu husus memleketimizde birçok bankaların tasfiye durumuna düşmeleri ile sabittir. Denetlemenin suçları tespit etmekten ziyade suçları önleme hedefine tevcih edilmesi daha yaygın ve yoğun bir hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Yeminli Murakıplar Kuruluşunun bağımsız bir kuruluş halinde çalışması da faydalı olacaktır.

Bankalar plâsman ve kredi faaliyetinin düzenlenmesi görevini ise Bankalar Kanunu, Bankalar üstü bir organ olan «Banka Kredilerini Tanzim Komitesi» ne vermiştir. Ancak komite kararlarının tekemmülü için Bakanlar Kurulunun tasdiki şarttır. Bu suretle memleketimizde bankalar faaliyeti en yüksek icrai organın kontrolü altına alınmıştır.

Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin görevi Bankalar Kanununda aşağıdaki şekilde tespit olunmuştur:

«Bu kanunla verilen işleri yapmakla ve memleketteki iktisadî faaliyetlerin icaplarına göre banka plâsmanları üzerinde keyfiyet ve kemiyet bakımından tanzim tedbirleri ittihazına ve umumî kredi hacmi ile umumî kredi hacmi içinde muhtelif kredi nevelerinin sektörler ve mevzular itibariyle tevezzü'ü tarzını ayarlamağa matuf kararlar almak ve bu kanunun tatbikatı ile ilgili hususlarda hükümetçe tevdi edilecek mevzularda istişari mütalâalar vermekle vazifelidir.»

Maliye, Ticaret ve Çalışma Bakanlarının üye bulunduğu komitenin ondört üyesi olup devlet sektörüne ait üyeler mutlak çoğunluktaadır.

Hal böyle olmakla beraber Banka Kredileri Tanzim Komitesinin kendisine verilen görevi başarı ile yerine getirdiği iddia olunamaz. Memlekette banka kredilerinin toplam hacmi 12 milyar TL. na yaklaşmaktadır. Bu mikdar kredinin tevzi şekli, iktisadî gelişmeğe yapacağı tesirler bakımından bütçe harcamaları kadar büyük bir önem taşımaktadır. Beş yıllık iktisadî kalkınma plânının kabulü ile kredileri tanzim komitesinin sorumluluğu bir kat artmıştır. Banka kredilerinin beş yıllık kalkınma plânının sektörler için gösterdiği gelişme hedeflerine uygun olarak dağıtılması ve beklenen iktisadî gelişmelerin sağlanması

Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin yapacağı çalışmalara bağlı bir keyfiyettir. Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin kurulduğu tarihten itibaren Bakanlar Kurulunca tasdik olunan kararlarının incelenmesinden komite faaliyetinin faiz hadleri, mevduata verilecek ikramiye tutarları, tasfiye durumuna düşen bankaların tasfiye şekilleri gibi daha fazla Bankalar Kanununun komiteye tali görev olarak verdiği hususlara inhisar ettiği müşahede edilmektedir. Plânlı kalkınma devrine girdiğimiz bir zamanda komite faaliyetinin asıl hedefine yönelmesi bir zarurettir. Ancak bu takdirde kredi sisteminin rasyonel ve toplum yararına çalıştığından bahsedilebilir.

, Bir bütün olarak kredi sitemimizde aksayan noktalara ve alınması gereken tedbirlere genel olarak dokunmak istiyoruz:

a) Merkez Bankası reeskont kaynaklarının devlet sektörünün ve özel sektörün para ihtiyacının karşılanmasında kullanılması bu suretle bu kayaklardan sağlanan kredilerin zarar bakiyesi veya sermaye olarak donmasının önlenmesi.

Merkez Bankasında kurulan risk santralî teşkilâtının daha verimli çalışmasını sağlayacak tedbirler alınması.

Merkez Bankasına, Bankalar tarafından açılan büyük kredilere müessir olabilecek yetkiler tanınması.

b) Banka kredilerinin beş yıllık kalkınma plânının sektörler için gösterdiği gelişme hedeflerine uygun olarak dağıtılmasını sağlayacak karar ve tedbirlerin alınması ve tatbik şeklinin kontrolü.

c) Devlet sektörüne dahil özel kanunlarla kurulmuş bankalar tarafından açılan kredilerin öncelikle kendi ihtisas sahalarına ve devlet sektöründeki iktisadî teşebüser tahsisi hususunda karar ve tedbirler alınması.

d) Ancak para ihtiyacının karşılanmasında kullanılacak kısa vadeli kredilerin uzun vadeli yatırımlarda kullanılması, ticarî sektörden ziraî sektöre yüksek faizli kredi akımını önleyecek tedbirler alınması.

e) Memleketimiz için lüks sayılabilecek uzun süreli istihlâk mallarının imâl veya satışına tavassut eden sınaî ve ticarî işletmelere açılacak banka kredilerinin işletmelerinin öz varlığının belirli bir katı ile sınırlandırılması ve bunu sağlayacak tedbirler alınması.

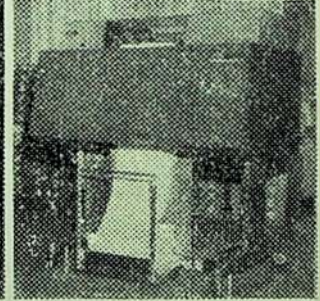
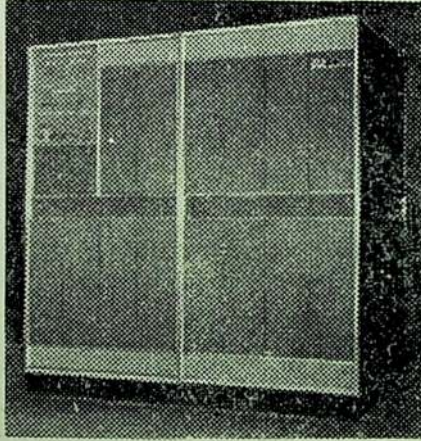
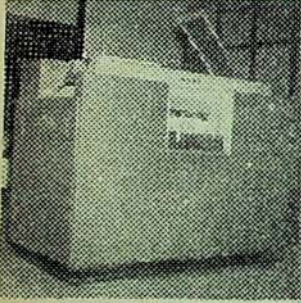
f) Finansman hataları ve sair sebeplerle donmuş bulunan banka kredilerinin sür'atle tasfiyesi için genel tedbirler alınması.

(Tasfiye donmuş kredilerin likide edilmesi veya atıl işletmelere yeniden çalışma imkânı verilmesi şeklinde düşünülebilir.)

g) Bankalarca para maliyetinin düşürülmesi için tedbirler alınması, faiz haddinin indirilmesi ve faiz üzerinden alınan banka muameleleri vergisinin kaldırılma imkânlarının araştırılması.

Yukarıda açıklandığı üzere kredi sistemimizin iktisadi gelişmeye yardım edici şekilde çalışması için islâha muhtaç birçok yönleri bulunmaktadır. Memleketimizde kredi sisteminin islâhı için mevzuat bakımından bütün imkânlar mevcut olduğu halde, tatbikatta gerekli çalışmalara teşebbüs edilmediği görülmektedir. Beş yıllık plânın ön gördüğü iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi için bu yönde çalışmalara girilmesi ve kredi sisteminin daha rasyonel ve verimli bir hale getirilmesi âcil bir zarurettir. Kanısındayız.

1965 yılı başından beri ELEKTRONİK BEYİN AKBANK müşterilerinin hizmetindedir.

20. yüzyılın bir harikası olan Elektronik Beyinin AKBANK'ta gördüğü çeşitli bankacılık hizmetleri arasında en önemli gübhesiz tasarruf hesaplarıyla ilgili olanıdır. Elektronik Beyin, tasarruf hesaplarını en küçük bir bata yapmadan günü gününe kaydetmekte, her müddin kaç kur's numarasıyla ikramiyeye iştirak edeceğini hesaplamakta ve ikramiyelik hesaplarını hazırlamaktadır. Elektronik Beyin AKBANK'ın Beşikçi'deki yeni binasının ikinci katında mütebaasıs elemanların nezaretinde çalışmalarına devam etmektedir.

AKBANK

BATI ALMANYA'DA RİSK SANTRALİZASYONU ŞİRKETLERİ (SCHUFA)

La Revue de la Banque'tan
Çeviren: Alp GÜRUS

Bankaların müstehlike açtıkları küçük meblağlı kredilerin taşıdığı riskler genellikle normal kredilerden daha fazladır.

Bu nev'i kredi müşterilerinin ödeme gücünü kontrol edebilmek için «Schufa» (Schutzgemeinschaft für allgemeine Kreditsicherung) Genel Kredi Güvenliğini Koruma Birliği adı verilen şirketler takdire değer hizmetler ifa etmektedirler. Bunların organizasyon ve çalışma şeklinin bilinmesi faydalıdır.

İlk Schufa şirketi 1927 senesinde Berlin'de kurulmuştur. Bu teşkilâtın kazandığı büyük başarı ve elde ettiği sür'atli gelişme diğer büyük şehirlerde de müstakil şirketlerin kurulmasını teşvik etmiştir.

1933 senesinden sonra zamanın hükümeti taksitli satış muamelelerini büyük ölçüde kısıtlamaya çalıştığından bu şirketler önemlerinden kaybetmişlerdir. İkinci Dünya Harbi içinde Schufa arşivlerinin ekserisi bombardımanlarla tahrip edilmiş veya harp nihayetinde eskimiş ve kullanılmaz bir hale gelmiştir.

Fakat 1948 senesinde (para reformundan sonra) bir kısım Schufa şirketleri tekrar faaliyete geçtiler. Bugün, Federal Almanya'da ve Batı Berlin'de 13 ana şube ve 21 tali şubeyi ihtiva eden 13 Schufa şirketi faaliyette bulunmaktadır. Şirketlerin çalışma alanı bütün sektörleri ve bütün memleketi kapsamaktadır. Bunlardan bir çoğu kendi limitleri dahilinde ve belirli iş alanlarında mustakilen faaliyette bulunabilmek için başka ajanslar kurmuşlardır. İhtiyaç halinde, istihbarat, doğrudan doğruya kardekse sahip olmayan fakat telefon veya teleksle yetkili merkeze bağlı olan bürolar vasıtasile temin edilmektedir. Bu suretle Schufa, ma-

halli telefon irtibatı ile, ilgili ekonomik çevrelerin ihtiyaç duydukları malûmatı elde etme arzularını karşılamaya gayret etmiş olmaktadır.

Şirketlerin hukuki şekli birbirinden farklıdır. Bunlardan onbiri sermaye şirketi olup bünyeleri birbirine benzer.

Bu sebeple misâl olarak bunlardan birini ele almak kâfidir.

7 Ağustos 1956 tarihinde Bielefolo Ticaret siciline kaydedilen şirketin esas mukavelesi şöyledir:

«Schufa, genel kredi güvenliğini koruma birliği, mahdud mesuliyetli şirkettir. İşletmenin gayesi taksitli satış alanında borçluların sebebiyet vereceği zararlara karşı kredi verenleri korumak, kredi verenleri, taksitli satışlardan doğabilecek aşırı borçlanmalara karşı himaye etmek, ücret hacizlerinden ileri gelecek zararları önlemektir. Bu gayelerin gerçekleşmesi, borçluların bir kredi elde etmeye lâıyk olup olmadığı, ödeme gücüne sahip bulunup bulunmadığı ve bilhassa taksitli alıcılar bahis konusu ise krediye tahammül haddini ortaya koyacak bilgilerin teminine ihtiyaç gösterir.

Müşterek menfaatlerin çokluğu, Schufa sistemini tekemmül ettirmek ve rasyonelleştirmek arzusu, memleketin schufa şirketleri arasında taksimi, bir hakem organının mevcut olmayışı bu şirketleri 1952 senesinde Bundesschufa ismi verilen bir federasyon halinde birleşmeye sevk etmiştir. Bu federasyon, üyelerinin müşterek menfaatlerini korumak, temsil etmek, kolaylaştırmak ve müdafaa etmek gayelerini gütmektedir.

Schufa Şirketinin Çalışması

Schufa'nın Metotları :

Schufa teşkilâtının metotları üç prensibe istinat eder.

a) Karşılıklılık :

Organizasyondan istifade etmeye sadece kredi verenler yetkilidir, bunlar da öte yandan sahip oldukları bilgileri, Schufa'nın müşterek bürosunun aracılığı ile diğer iştirakçilerin emrine tahsis ederler.

Bu zorunluluk giriş sözleşmesinin başlıca unsurlarındandır ve Schufa yönetimi tarafından devamlı bir şekilde kontrol edilir.

Schufa ile Organizasyona dahil olan firma arasında yapılan mukavelede aşağıdaki husus tesbit edilir;

«Siz (İştirakçi firma) bu sektöre açacağımız bilûmum kredileri, nezdimizden temin edebileceğiniz fişlere geçirilmek üzere bize (Schufaya)

bildirmeyi ve borçlularınıza karşı icabında almak zorunda kalacağınız zecri tedbirlerden de bizi haberdar etmeyi kabul ve taahhüt ediyorsunuz»

b) Tarafsızlık:

Schufa kendisi ile iş birliği yapan bütün firmaların aynı şekil ve şartlar dahilinde hizmetindedir. Ferdî ortaklar ve teşkilâta katılan diğer firmalar arasında yapılacak rekabette tam bir tarafsızlık gözetmek zordur. Bu sebeple, bütün özel hizmetlerden ve iş münasebeti ile ilgili tavsiyelerden sakınır.

İstihbaratın kaynağı hakkında mutlak bir ketumiyet muhafaza edilir. Taksitli satış yapan firmalar hakkında hiç bir malûmat verilmez.

İdareciler ve yardımcıları hizmet mukavelelerinin bir maddesi ile bu ketumiyete riayet etmeye bilhassa mecburdurlar. Riayetsizlik halinde şirket sorumludur.

c) Sır Saklama :

İştirakçiler tarafından Schufaya temin edilen bilgiler sadece riske karşı korunmak maksadını taşır. Bu sebeple, bu bilgiler ancak istihbarat vermek maksadile kullanılabilir.

Haberlerin kaynağının bildirilmesi, zikredilen krediyi veren veya zecri tedbirlere baş vuran iştirakçi firma adının açıklanması yasaktır.

Mahremiyetin korunmasını takviye etmek için, kredi ile ilgili haberler üçüncü şahıslarca anlaşılması mümkün olmayan bir kodun harfleri ile tebliğ edilir. Bazı harfler fiili bir durumu olduğu gibi ortaya koyar. Kod, iştirakçi firmalara giriş mukavelesi ile aynı zamanda verilir.

Schufa'nın Kardeksleri

Schufa'nın çalışma prensibi mümkün olduğu kadar geniş ve komple kardekslerin teşkili ve bunların bakımındır. Gerekli malzeme resmî vesikalarla, ortaklar ve iştirakçi firmalardan temin edilir. Yetkili makamlar, Schufa'ya Güterrechtsregister'de kayıtlı borçluların listelerini ve kayıtların suretini, iflâs veya konkordato v.s. hallerini bedava olarak bildirmeyi taahhüt etmişlerdir. Bundan başka Schufa, ortaklar ve iştirakçi firmalar tarafından sağlanan, açılan kredilerin meblağ ve süresi, reddedilen krediler, teminatlar, ödeme garantileri, senet protestoları ve aynı zamanda inkâr edilen alacaklar sebebiyle alınan zecri tedbirler, kararlar, şikâyetler, icra emirleri, ücretlere konan hacizler, dolandırıcılık ve diğer mülkiyet suçlarına ait haberlere de sahiptir.

Böylece toplanan bütün bilgiler her an için kullanılabilir şekilde klase edilen fişlere geçirilir. Bu fişlerin adedi milyonlara balığ olur.

Schufa'nın Haberleri

Döküman toplama tarzı dolayısıyla, Schufa'nın haberlerine güvenilebilir. Bu teşkilât, ilgilinin ödeme gücü hakkında karar vermeye yetkili değildir. Bilâkis, kendisine bildirilen esaslara dayanarak belli bir halde bir kredinin verilip verilemeyeceği hususunu bilgi talep edene bırakır. Esasen, meselâ, kredi meblağı, taksit tutarı ve adedi bakımından ölçüler mukavelenin metnine göre değişir. Belli bir halde, muhtemel borçlu ödeme kabiliyetini haiz görünebilir, diğer şartlar içinde ise krediye lâ-yık olmayabilir.

Schufa, - ilgili hakkında istihbarat talep edilsin veya edilmesin- bütün olumsuz unsurları toplamakta olduğundan, herhangi bir şahıs için kendisinde menfi bir bilgi mevcut değil ise, bu o şahıs hakkında olumlu bir istihbarata delâlet eder.

Menfi İstihbarat

Yani hakkında, bir veya bir kaç kerre istihbarat talep edilen şahsın dürüst bir borçlu gibi davranmamış olması halidir.

Kredi İstihbaratı

Yani, ilgili evvelce kredi talep etmiş ve bu krediler normal bir şekilde tasfiye edilmiştir veyahut henüz ödenmemekle birlikte, bunların seyri hakkında aleyhte bir haber mevcut değildir.

KK ve NNB İstihbaratı

Hakkında bilgi istenen şahsın Schufa'nın kardekslerinde henüz görünmemesi (Raine Karte veya burada görünmekle birlikte (meselâ bir ücret hesabı sahibi olarak) evvelce veya halen krediye müracaat ettiği-ne dair hiç bir işaretin mevcut olmamasıdır. (Nichts Nachteiliges bekannt)

Ekim 1961 de, Federal Almanya'daki bütün Schufa bürolarında bir sayım yapıldı. Alman neticeye göre istihbaratı aşağıdaki gruplarda toplamak mümkündür.

Menfi İstihbarat	% 16.8
Kredi İstihbaratı	% 47.7
KK ve NNB istihbaratı	% 35.4

Schufa tarafından temin edilen haberlerin sür'at ve ucuzluğu alalâde istihbarat ajanslarından daha üstündür. Yazılı taleplere ilk posta ile cevap verilir. Şahsi müracaatlar ise derhal cevaplandırılır.

Schufa, telefon veya telex ile yapılan taleplere bir kaç dakika içinde cevap verir. Kredi veren müşteri ile yaptığı görüşme sırasında kendisine ödeme kabiliyetinin kontrol edildiğini hissettirmeksizin, arzu ettiği istihbaratı alabilir.

Çalışma metotları o derece basitleştirilmiştir ki, diğer istihbarat ajanslarına nazaran alınan komisyonlar hayret edilecek derecede dü - şüktür. Meselâ; yazılı veya telefonlu bir istihbarat için Schufa şirketleri D.M. 0.50 ilâ 0.75 tutarında bir komisyon almaktadırlar.

Schufa Şirketlerinin diğer hizmetleri

Şirketler aynı zamanda borçlulara nezaret etmek ve kaybolanların adreslerini aramakla meşgul olurlar.

Maaş ve ücretlerden bankalar veya tasarruf sandıkları nezdindeki hesaplara virman yapmak suretile ödeme usulü Schufa şirketlerine yeni işler yaratmıştır.

Tecrübesiz kimseler bazan karşılıksız çekler çekmektedirler. Schufa hileli keşidelere karşı koruyucu bir rol oynar. Bu müesseseleri mer'i ve yeni kredilerden ve hesap sahiplerine açılan kredilerin işleyişinde meydana gelen aksaklıklardan haberdar eder. Buna mukabil, bahis konusu müessese, ilgili hesaba ait bütün aksaklıkları ona bildirmeyi taahhüt eder.

Pek yakınlarda, Schufa, kredi müesseseleri ile birlikte, çikle dolandırıcılığı önleyici bir usulü uygulamaya başlamıştır.

Dolandırıcılar ekseriya, karşılıksız veya sahte çeklerin tahsili ile kredi müesseselerine zarar vermeye teşebbüs ederler.

İlk defa vaki olan olaylara karşı, veznedarların dikkatinden gayri, bir tedbir mevcut değildir. Fakat, karakteristik olarak, dolandırıcılar muhtelif müesseselere müracaat ederler Schufa bir dolandırıcılık olayından haberdar olur olmaz bunu bütün kardekslerine intikal ettirir. Herhangi bir tereddüt halinde kendisine telefon etmek kâfidir. Uğranılan bir zararı bertaraf etmek mümkün olamazsa da, bugün başkalarını haberdar eden bir kimsenin ilerde bir dolandırıcılığa karşı bu yolla korunması pekâlâ mümkün olabilir.

Schufa şirketlerinin kredi alanında oynadığı rolün önemini ortaya koyabilmek için birkaç istatistiki rakam zikretmek faydalı olacaktır.

1953 te, Federal Almanya'da Schufa büroları 6 milyondan fazla (borçlular itibarile) fişe sahip bulunuyorlardı. 1955 te, fiş adedi 10 milyona çıkmıştı, halen bu rakam 24 ve 26 milyon olarak tahmin edilmektedir. Bu rakamlar, Federal Cumhuriyette iki kişiden birinin Schufa'nın kardekslerinde kayıtlı olduğunu ifade eder.

Schufa'nın büroları tarafından verilen istihbarat adedindeki artış daha da manalıdır :

1953 te :	1.448.200.-	İstihbarat
1958 te :	3.704.300.-	
1961 de :	7.393.873.-	
1962 de :	8.085.076.-	
1963 de :	8.693.419.-	
1964 senesi için yeni bir artış beklenmektedir.		

BANKALARDA BORÇLU CARİ HESAPLAR

Vedat ONUR
(T.C. Ziraat Bankası
Kontrol Müdürü)

Muamelenin Mahiyet ve Gayesi

Ale'littlak «Cari hesap» dan çıkardığımız anlam, bankada bir müşterinin, bütün ticarî münasebetlerinden doğan alacak ve borç kalemlerini ihtiva eden genel bir hesap tablosudur. Müşteri o gün için kullanma imkânını bulamadığı paralarını, kendisine ödeme yerine geçmek üzere verilen çek, poliçe ve bonoları, namına gelen havale bedellerini, sattığı esham ve tahvilâtın satış tutarları ile bunların tahsil edilen temettü' hisseleri ve faizlerini Cari Hesaba yazdırır. Buna mukabil, üzerine çekilen poliçeler, satın aldırıldığı menkul kıymetlerin bedelleri ve başka yerlerdeki alacaklıları üzerine çıkarılmasını istediği havaleler gibi çeşitli sebeplerle üçüncü şahıslara borçlu kaldığı paraları da cari hesaba kaydettirir.

Bu açıkamaya nazaran, cari hesabın behemehâl bir kredi ile müterafık olması şart değildir. Fakat banka cari hesabı denince bunun nefsinde bir kredinin varlığını düşünmek lâzımgelir. Bankacılıkta «Borçlu Cari Hesap» adını taşıyan bu kredi müşterinin, bankaya karşı belli şartlar altında taahhüd ve teminata bağlanmasına mukabil bankanın nakdi imkânlarının muayyen bir had dahilinde O'nun emrine âmade tutulması demektir.

Takip ettiği maksad itibariyle Borçlu Cari Hesapları, tacirin işletme ihtiyacının noksan kısımlarını ikmâlê mâtuf bir kredi nev'i olarak görüyoruz.

İskonto, işтира, senet ve emtia karşılıklı avansların, veresiye satışlarla döner sermayeden eksilen kısmı tamamlamak veya zıraî mahsul ve sanayi' mâmullerinin sürümünü sağlamak suretiyle bu maddelerin istihlâk alanına intikâline yarayan, bu sebeple de teşebbüsün, daha ziyade

işletmeden sonraki safhasına müteveccih bulunan bir karakter taşıma-
larına mukabil borçlu cari hesapların, çoğunlukla, işletme —yani kam-
panya— devresine ait ihtiyaçlar bakımından kredi konusu olduğunu gö-
rürüz. Gerçekten, henüz mal meydana gelmediğinden işletme devre-
sinde ticari senet kredileri ve rehinli avans muameleleri için ortada
mevzu bulunmadığı gibi, sınaî faaliyetlerde fabrikasyon halindeki
maddelerin avans için rehne kabulü de hukuki ve amelî mahzurları
mucip olmaktadır.

Bu devrede teşebbüsün bilfarz iptidai madde tedariki, personel
ve işçi ücretleri, vergi borçları ödenmesi vesaire gibi sık sık tekerrür
eden ve çok değişik safhalar gösteren çeşitli ihtiyaçları vardır.

İşte Borçlu Cari Hesaplar, bünyeleri itibariyle, senetli ve rehinli
kredilere nazaran bu mütehavvil ihtiyaç seyrine pek elverişli ve pratik
gelen bir kredi nev'idir. Zira borçlu cari hesapta müşteri bir defa gerek-
li taahhüd ve teminata bağlandıktan sonra belli müddetler için, karar-
laştırılan azamî limit dahilinde, tevdiatını çekiyormuş gibi, ihtiyaç du-
yacağı parayı almak kolaylığına sahiptir. Bu işleyiş şekli ile alacaklı ca-
ri hesaplara —yani vadesiz tevdiata— benzeyen borçlu cari hesaplar-
daki özellik, tevdiatta olduğu gibi müşterinin bankada nakdi bir karşı-
lığa sahip olmamasıdır.

Prinsip olarak borçlu cari hesaplarda verilecek paranın bir defa-
da ödenmesi yerine paraya ihtiyaç duyuldukça tediye yapılması asıldır.
Hedef tuttuğu ihtiyaçların safha safha kendini göstermesi itibariyle de
kredinin bu şekilde işlenmesi tabiidir. Hususiyle şu nokta da bilinmeli-
dir ki: «Hesabı cari kredisi açılması bir ikraz muamelesi değil, fakat
lehdarın ihtiyacına nazaran tahakkuk edip etmiyecek olan bir ikraz va'-
didir» [+]

Binaenaleyh müşteri, ihtiyacı oldukça hesabını peyderpey çekecek
ve eline para geçtikçe de, az veya çok demiyerek, hesabına yatıracaktır.

Bu işleyiş tarzı hem banka ve hem de müşteri için faydalıdır; zira
böylece hesaba işleklik verilmesi, müşteriler nezdinde ihtiyaçlarından
fazla para toplanmasına mahal, kalmamak suretiyle esas maksat dı-
şında sarfiyat ile krediyi israf etmelerini, dolayısıyla fazla faiz vermele-
rini önlemektedir.

Bu bahisde önemle göz önünde tutulması lâzımgelen bir nokta da,
açılan hesabın, gerçekten işletmenin noksan kısımlarını tamamlamak
üzere kullanılarak hiç bir veçhile «Sermaye»ye inkilâp etmemesidir.
Zira kredinin sermayeye inkilâbı bankayı faizle para verme hüviyetin-
den çıkararak müteşebbis ile ister istemez bir kader birliğine götürür.

Halbuki bankanın bu alandaki rolü, büyük kısmı vadesiz veya kısa vadedeli olan mevduatı belli şartlar altında, faiz almak suretiyle, kullanmaktan ibarettir. Binaenaleyh, borçlu cari hesap müşterilerinin ekseriya krediyi sermaye olarak kullanma hususundaki temayülleri göz önüne alınarak, hesab-ı cari seyrinin dikkat ve hassasiyetle izlenmesi ve bunun ma'kûs bir istikamete yönelmesi halinde müessese menfaatlerinin gerektirdiği tedbirlerin alınması, bankanın başlıca vazifesi olmalıdır.

Borçlu cari hesapların mühim bir faydası da, bahsimize girerken belirttiğimiz üzere, tâcir ve müteşebbisler için kasa kolaylığı teşkil etmesidir; hakikaten müşteriler, borçlu cari hesaplarından faydalanarak bir çok ödemelerini ve kendilerine vuku bulan teslimatı banka vasıtasıyla yaptırmak suretiyle bu hesapları zâtî kasaları gibi kullanma imkânına sahip olurlar. Bu suretle cari hesap, ticaret ve sanayi' erbabının ticari işletmeleriyle ilgili bütün mali işlerin, ödeme, tahsil, havale ve saire yolu ile kayıd ve tesviesini mümkün kılar. Hatta iktisadi faaliyet alanları gelişmiş olan bazı memeketlerde cari hesap kredileri açmaktan maksat, çek ve münâkale yolu ile tediye usulünün olağanüstü gelişmiş olmasına binaen tacir ve firmaların bütün tahsil muamelelerini bu hesaplarda temerküz ettirmek suretiyle ilgilileri memleket ölçüsünde bir ödeme ve ulaştırma şebekesine bağlamaktır ki, bunun sağladığı kolaylık ve emniyet, aşikârdır.

Borçlu cari hesaplar, açık kredi şeklinde değilse, genel olarak şahsi teminata yani kefalete istinaden açılır. Gerektikçe menkul mal ve menkul kıymetler ile şahsi teminatın takviesi cihetine gidildiği gibi Bankalar Kanununun 50 nci maddesindeki şartlar dahilinde munzam veya asli temiat olarak gayr-ı menkul ipoteği de alınabilir.

Borçlu Cari Hesapların Hukukî Mahiyeti

Borçlu cari hesaplar, Ticaret Kanununun 87 nci maddesinden 99 ncu maddesine kadar olan «Cari hesap» hükümlerine tabidir. 87 nci madde cari hesabı şöyle tarif etmiştir: «İki kimsenin para, mal, hizmet ve diğer hususlardan dolayı, birbirlerindeki alacaklarını ayrı ayrı istemekten karşılıklı olarak vaz geçip bunları kalem kalem zimmet ve matlup şekline çevirerek hesabın kesilmesinden çıkacak bakiyeyi isteyebileceklerine dair bulunan mukaveleye cari hesap mukavelesi denir. Bu mukavele yazılı olmadıkça muteber olmaz»

Bu maddeye göre cari hesap için taraflar arasında ticari bir münasebetin mevcut olması şart değildir. Ancak, cari hesap sözleşmesi iki kimsenin para, mal, hizmet ve diğer hususlardan dolayı birbirinden

olan alacakları için yapılabileceğine göre taraflar arasında ticari bir münâsebet yoksa para, mal, hizmet vesaire gibi bir hususdan doğmuş bir alacak da vücade gelemez.

Tatbikatta cari hesaplar daha ziyade bankalar tarafından açılır. Bahsi geçen 87 nci maddedeki: «...çıkacak hesap bakiyesini istiyebileceklerine dair mukaveleye cari hesap mukavelesi denir...» ifadesine nazaran müşteriden taahhütname alınması yerine iki taraflı hak ve vecibeleri gösteren bir sözleşme yapılması lâzımgelir.

Borçlu cari hesabı Borçlar Kanununun 306-312 nci maddelerindeki «Karz» akdinden ayırmak lâzımdır. 306 nci maddede «Karz» ın tarifi şudur: «Karz bir akittir ki; onunla ödünç veren, bir miktar paranın yahut diğer misli şeyin mülkiyetini ödünç alan kimseye nakil ve bu kimse dahi buna karşı miktar ve vasıfda müsavi aynı neviden şeyleri geri vermekle mükellef olur». Bu tarife nazaran Karz'da bir taraf diğerinden borç almakta ve sonradan miktar ve vasıfta eşit şey'i geri vermektedir. Bu tarife, teminat karşılığında olsun olmasın, bankaların belli bir vade ile müşteriye borç vermesi demek olan «Avans» muameleleri girer. Gerçekten Karz'da banka, müşterisine bir miktar paranın mülkiyetini nakleder. Müşteri de muayyen vadenin sonunda bu miktarda parayı geri verir. Müşterinin, ikrazı kararlaşan parayı bir defada almayıarak muhtelif tarihlerde ceste ceste alması muamelenin vasfını değıştirmez. Halbuki cari hesapta borç alıp vermek yoktur. Karşılıklı teslimat bahis konusudur. Karşılıklı zimmet ve matlup yazılan kalemler hesap devresi sonunda yekdiğeriyle takas edilerek neticede çıkan alacak istenecektir.

Ticaret Kanununun 88 inci maddesinin dördüncü fıkrasında: «Her hesap devresi sonunda zimmet ve matlubu teşkil eden tutarlar birbirinden çıkarıldıktan sonra tanınan veya hükmen tayin olunan bakiye, yeni hesap devresine ait bir kalem olmak üzere hesaba geçirilir ve mukavele sona ermiş veya bakiye hacz edilmişse onun ödenmesi lâzımgelir» hükmü mevcuttur. Gerek bu fıkraya gerekse Ticaret Kanununun 95 nci maddesine göre cari hesaba zimmet ve matlup yazılan kalemlerin tecezzi kabul etmiyen bir bütün teşkil etmesine binaen, tarafların borçluluk ve alacaklılık durumları ancak hesap devresi sonunda zimmet ve matlup yekünlarının yekdiğeriinden çıkarılmasıyle bulunan bakiyeye göre teayyün etmektedir. Binaenaleyh taraflardan biri, hesap devresi bitmede önce hesaba dahil münferit bir alacağı istiyemiyeceğı gibi bunu başkasına temlik veya rehin edemiyecektir. Bu münferit alacak kalemleri başkaları tarafından haciz de edilemez. Ticaret Kanununun 98 nci maddesi hükmünce, taraflardan birinin alacaklısı sadece onun hesap bakiyesini haczettirebilir. Ancak, cari hesaba zimmet kaydı, aksi kararlaş-

miş olmadıkça, zimmet ve matlubu doğuran sözleşme veya muameleye tealluk etmek üzere tarafların haiz oldukları dava ve savunma haklarını ortadan kaldıramıyacağı gibi zimmet ve matlubu doğuran sözleşme veya muamele iptâl edilirse bunlara ait kalemler hesaptan çıkarılır. (Ticaret Kanunu, Madde: 88, Fıkra: I)

Hesap devresi sonunda yapılan takas ile belli olan bakiyeye ait cedveli alan taraf, aldığı tarihten itibaren bir ay içinde noter vasıtasıyla veya taahhüdü mektupla veyahut da telgrafla itirazda bulunmazsa bakiyeyi kabul etmiş sayılır. (Tic. Kanunu. Madde: 92)

Borcun kabulü, Borçlar Kanununun 115 inci maddesinin 2 nci fıkrası hükmüne nazaran onun yenilenmesi sonucunu doğurmakta, bu yüzden cari hesapta yer alan münferit alacaklar düşerek bunların yerine hesap bakiyesini isteme hakkı vücut bulmaktadır. Ancak, 115 inci maddenin 3 üncü fıkrası bu kalemler için mevcut teminatın, aksi şart edilmedikçe, hesabın tasdikine rağmen mahfuz kalacağı hükmünü koymaktadır.

Bu hükümlerden şu sonucu çıkarıyoruz ki; cari hesaba kalem kalem yazılan muameleler müstakil birer borç veya alacak olmak niteliğini kaybetmekle beraber hukuki mahiyet ve değerlerini muhafaza etmektedirler.

Hesap devresinin sonu hakkında sözleşme veya teamül yoksa her takvim yılının sonu, taraflarca hesap kesimi günü olarak kabul edilmiş sayılır (Tica. Kanunu, Madde: 92). Hesap devresi bu suretle sözleşme ile belli edilen günde veya bu yoksa takvim yılı sonunda veyahut taraflardan birinin sözleşmeyi fesh ettiğini ihbar eylemesi ile bitmekle beraber, taraflardan birinin iflâsı da cari hesap sözleşmesinin sona ermesi sonucunu doğurmaktadır. (Tica. Kanunu. Madde 96, Fıkra: 2 ve 3) Diğer taraftan, sözleşmede bir süre tayin edilip de taraflardan biri ölür veya hacir altına alınır, her iki taraf ve halefleri, Kanunun 97 inci maddesine dayanarak, on gün önce ihbar şartı ile cari hesap sözleşmesini fesh edebileceklerdir. Ancak, bakiyenin ödenmesi, hesabın 92 nci maddeye göre kapatılması gereken tarihte istenebilir.

Taraflardan birinin alacaklısı onun hesap bakiyesini haciz ettirdiği takdirde haczettirdiği gün hesap kapatılarak bakiye tesbit edilir. Haciz tebliğini alan tarafın on beş gün içinde haczi kaldırmaması halinde diğer taraf sözleşmeyi feshedebilir. (Madde: 98, Fıkra: I ve 2)

Ticaret Kanununun 93 üncü maddesinde; hesap devresi sonunda zimmet ve matlup kalemlerinin birbirinden çıkarılması ile hasıl olan bakiye için tesbit edildiği günden itibaren faiz yürütüleceği, 94 üncü

maddede de tarafların, üç aydan aşağı olmamak üzere diledikleri zaman faizlerin ana paraya eklenmesini kararlaştırabilecekleri hükmü yer almıştır. 88 inci maddenin 5 numaralı fıkrasına nazaran da cari hesabın matlubuna geçirilen kalemlerin, alındıkları günden itibaren faize tabi tutulması lâzımdır.

Ticaret Kanununun 99 uncu maddesi cari hesaba ait dâvaların zaman aşımı müddetini göstermiştir. Bunda, hesab-ı carinin tasfiyesine, kabul edilen veya hükmen tayin olunan bakiyeye veya faiz bakiyelerine, hesap hata ve zuhüllerine, cari hesaptan hariç sayılmak gereken veya haksız olarak cari hesaba geçirilmiş olan kalemlere veya mükerrer kayıtlara ait davalar beş yıl geçince zaman aşımına uğramaktadır.

Borçlu cari hesapların teminat cephesine gelince;

Hesab-ı cariye karşılık gösterilen kefaletin nev'i, mütâd olarak, Borçlar Kanununun 487 nci maddesindeki «Müteselsil Kefalet» dir. Bunun hükmü, kefil olan kimsenin bankaya karşı borçlu gibi mes'ul olmasıdır. Binaenaleyh banka, cari hesabın tatbikinden doğan alacaktan dolayı borçluya müracaattan ve kefaleti takviye için rehin veya ipotek alınmışsa bunları paraya çevirmeden evvel kefil aleyhinde takibat yapabilir.

Borçlunun, ticari emtia, zırai mahsul, altın, hüllyat ve esham ve tahvilâtı rehin göstermesi halinde muamele, Medeni Kanununun «Menkul rehni» ne dair olan 853 ve müteakip maddelerindeki hükümlere tabi olur.

Borçlu cari hesap dolayısıyla müşteriden, Bankalar Kanununun 50 nci maddesine dayanılarak gayr-ı menkul ipoteği almırsa, ipoteğin tapu sicilinde tescili ve akdın resmî şekilde yapılması lâzımgelir (Medeni Kanun Madde: 771)

**ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMİYE
SOSYAL HİZMET
EMNİYET
SANDIĞI**

1965

1868

**TİCARET BANKALARINDA
KREDİ KARARININ ALINMASI**
(İstihbarat Tetkikleri)

— III — (*)

Dr. Cevat SARIKAMIŞ

Kredi Tahlillerinde Kullanılan Nisbetler:

a) **Cari nisbet** : Cari aktif yekûnunun cari pasif yekûnuna bölünmesi suretile bulunan bu nisbet bankacılar kadar bütün kredi tahlilcileri tarafından da her kredi tahlilinde kullanılmaktadır. Kısa vadeli borçların tediyesinde kullanılacak fonların birinci derecede kaynağını kısa vadeli aktif kalemlerin teşkil ettiği ve cari nisbet de cari aktiflerle kısa vadeli borçlar yekûnları arasındaki münasebeti gösterdiğinden müşterinin kısa vadeli borç ödeme kabiliyetinin ölçüsü olarak her zaman bu nisbete müracaat edilir.

Sağlam bir mali bünyeye işaret eden cari nisbetin ne olması lâzım geldiği umumî bir kaide olarak söylenemez. Her ne kadar 2 ye 1 nisbetinin likit bir bünye işareti olduğu kabul edilirse de, tahlili yapılan firmanın durumu ve özellikleri, bilânçonun tarihi, çalıştığı endüstri dalı, memleketin içinde bulunduğu iktisadî şartlar göz önünde bulundurularak elde edilmiş cari nisbetin neye delâlet ettiği takdir edilmelidir. Meselâ iyice oturmuş, liyakatla sevk ve idare edilen bir işletme için kâfi olabilen bir nisbet yeni kurulmuş, sağlam idare esaslarına istinat etmeyen ve süratle genişleyen bir firma için zayıf bir mali bünyeye delâlet edebilir. Cari nisbet bir «miktar ölçüsüdür» ve aktif kalemlerinin kalite ve likiditeleri ile cari borçların vade tarihleri hakkında tahlilciyi aydınlatamaz. Sadece cari aktiflerde nakde tahvil esnasında meydana gelecek kayıpların hangi noktaya kadar tehlikesiz olacağını gösterir. iBlfarz cari nisbeti 2 ye 1 olan bir firma için alacaklar ve emtiaların nakte çevrilirken değerlerinden %50 ye kadar kaybetmeleri kısa vadeli alacaklılar için tehlikeli değildir. Cari nisbetin tahlilciye verebileceği bilgi bundan ibarettir ve aktif kalemlerinin nakde çevrilirken ne miktar bir kayıba uğrıtacakları, diğer bir deyişle, onların kaliteleri hakkında cari nisbet kanalıla bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Bu sebeple de bu tahlil aleti oldukça kaba bir ölçüdür ve çoğu zaman da yanıltıcıdır. (4). Nitekim, cari nisbetleri birbirinin aynı olan iki fir-

(*) Bu etüdün I. ve II. kısımları Temmuz ve Ağustos sayılarında çıkmıştır.
(4) Hunt, Williams and Donaldson, **Basic Business Finance**, Illinois; Richard D. Irwin Inc., 1958, Sahife 104.

manın cari borç ödeme kabiliyetlerinin ilk nazarda aynı olduğu söylenebilir. Fakat bu firmalardan birinin borçlarının büyük bir kısmının vadesi bir kaç hafta içinde gelecektse ve buna karşılık cari aktif yekûnunu daha ziyade ham maddeler teşkil ediyorsa, borçlarının çok azının vadesi yakın, diğer taraftan cari aktif yekûnunun büyük bir kısmını kasa ve alacakların teşkil ettiği diğer firmaya kıyasla birinci firma daha az likit demektir. Keza, cari aktif yekûnunu teşkil eden alacakların içinde vadesi geçmiş ve tahsili şüpheli olanların bulunması, emtia stoklarının büyük bir kısmını modası çabuk geçen ve geçmiş tapon mallarla, süratle fiat değişmelerine mevzu teşkil eden malların teşkil etmesi halinde yüksek bir cari nisbet tek başına malî bünyenin sağlamlığının işareti olamaz. Diğer taraftan çok kısa vadelerle satış yapan ve stoklarını süratle eritmeye muktedir bir firmanın cari nisbetinin düşüklüğü, hiç bir suretle, zayıf bir bünyeye delâlet etmez. Zira süratle eriyen stoklar çok kısa zamanlarda alacak yaratacak ve kısa vadeli olan bu alacaklar ise daima borçları ödemeye yeter fon istihsal edebilecektir.

Cari nisbeti değerlendirirken tahlilcinin gözönünde bulunduracağı diğer bir husus bilançonun tarihi olmalıdır. Bilhassa satışların mevsimlik olduğu endüstrilerde bu husus önem kazanır. Satış mevsiminin henüz başlamadığı veya henüz bittiği bir tarihte hazırlanmış bir bilançoda emtia stoklarının fazlalığı dolayısıyla cari nisbet yüksek bir seviyede bulunuyorsa bu kuvvetli bir malî bünyenin işareti olmayabilir. Çünkü böyle bir durumda emtia stoklarının süratle alacaklara ve nakde çevrileceği beklenemez ve vade gelmek üzere olan borçlar da bahis mevzu ise firmanın teknik likitidesinin, yani kısa vadeli borç ödeme kabiliyetinin varlığından şüphe edilmelidir. Diğer bir ifade ile cari nisbete fazla güvenmiyerek cari malî bünye hakkında fikir verecek diğer münasebet ve bilgileri değerlemeye çalışmalıdır. Netice olarak diyebiliriz ki cari aktiflerle cari pasifler arasındaki nisbet muayyen ve standart bir noktada olduğu zaman değil fakat cari aktiflerin miktar ve kalitesi vadesi gelen borçları karşılayabilecek mahiyette olduğu zaman tatminkârdır. Bu sebeple de cari nisbet aktiflerin kalitesi hakkında aydınlatıcı bilgiler veren diğer nisbetlerle bir arada tetkik edilerek tefsir edilmelidir.

Cari nisbetin hesaplanmasında kullanılan cari aktif kalemleri içerisinde emtia stokları ve açılmış akreditifler gibi, bir seneden uzun olmamakla beraber, nakde çevrilmeleri zamana bağlı kalemler bulunduğu için borç ödeme kabiliyetinin daha iyi ölçüsü olarak kullanılacak münasebet kurulurken, ekseriya bu kalemler cari aktif toplamının haricinde bırakılmaktadır. Kasa, pazarlanabilir tahvil ve hisse senetleri ve ticarî alacaklar ile cari pasiflerin toplamını mukayese eden ve likidite nisbeti, asit test veya keskin nisbet gibi isimler alan bu nisbet cari nisbetin gösterdiği durumunu daha berraklaştırmaktadır. Umumiyetle 1 e 1 nisbetinin normal olduğu kabul edilirse de nisbetin hesaplanmasında kullanılan tahvil ve hisse senetleriyle alacakların kalitesi; tetkik edilmeden ve alacaklarla borçların vadeleri arasında bir yakınlık olup olmadığı araştırılmadan, mutlak olarak muayyen bir rakamın normallğine hükmedilmemelidir. Likidite nisbetinin normallik ölçüsü, cari nisbette olduğu gibi firmadan firmaya değişebileceği gibi, aynı firma için seneden seneye ve hatta mevsimden mevsime değişebilir. Bu sebeple umumi bir kaide vazetmek yerine her durum ve vak'a münferiden takdir edilmelidir.

b) Borçlar-maddî öz varlık nisbeti : Biraz evvel izah edilen iki nisbet — cari nisbet ve likidite nisbeti—firmanın kısa vadeli borçlarını, bu borçları ödemede kullanılacak nakdi yaratma istidadında olan cari aktif kalemleri yekûnu ve bunların

bir kısmı ile mukayese etmektedirler. Bu sebeple de firmanın cari borçlarını ödeme kabiliyeti demek olan teknik likiditenin bir ölçüsü olarak faydalı olurlar. Firmanın yekûn borçlarını ödeyebilme ve fiilî bir likidasyon (tasfiye) halinde borçlarını tamamen tediyeye edebilme kabiliyetlerinin olup olmadığı ise borçlar—maddî öz varlık nisbetinin tetkiki neticesinde anlaşılabilir.

İşletmenin borçlarının nihai garantisi sahip veya ortakların işletmeye yatırdıkları sermaye olduğuna göre bir tasfiye halinde öz varlığın borçları karşılayıp karşılamayacağı, en iyi şekilde, borçlarla maddî öz varlık toplamının mukayesesinden çıkartılabilir. Kreditörler zaviyesinden düşük bir nisbet, şüphesiz iyidir; çünkü bu durumda firma yabancı kaynak fonlarından ziyade kendi öz varlığını kullanmaktadır ve her borç lirası daha fazla öz varlık irası tarafından garanti edilmektedir. Fakat çok düşük bir nisbet işletme sevk ve idarecilerinin maliyeti öz varlık fonlarına kıyasla düşük olan yabancı fonlardan gereği gibi istifade edemediğinin işaretidir. Umumiyetle kaide olarak, %100 e eşit bir nisbetin normal olduğu, borçların öz varlığı aşmaması gerektiği söylenir. Borçların öz varlığı çok fazla aştığı bir vak'ada iş hayatında âni bir değişimin neticesi öz varlığın tamamen veya kısmen erimesi borçların garantisini kaldırarak ve riski azamiye çıkaracaktır. (5).

Hangi nisbetin normal addedilmesi gerektiğini, genel olarak söylemek doğru değildir. Her hususi vak'a münferiden takdir edilmelidir ve bilhassa aktiflerin kaliteleri iyice tetkik edilmeden karar verilmemelidir. Eğer aktiflerin kaliteleri yani likiditeleri düşükse, nisbetin düşük olması tercihe şayandır. Aktiflerin likiditesinin yüksek olması halinde nisbetin %100 ün üzerine çıkması firmanın riskinin yüksek olduğuna delâlet etmiyebilir.

Hiç şüphesiz, borçların tabiatı da nisbetin normallik ölçüsüne tesir eder. Meselâ, borçlarının hepsinin veya büyük bir kısmının orta veya uzun vadeli olduğu bir firma, tamamen kısa vadeli borcu olan bir firmaya kıyasla daha fazla borç taşıma kabiliyetine sahiptir. Kısa vadeli finansman tahlilcisinin, kredi riskini takdir derken, borçlar—maddî öz varlık nisbetine ilâveten kısa vadeli borçlar—maddî öz varlık nisbetini de hesaplaması firmanın mali durumu hakkında daha aydınlatıcı olabilir. Genel olarak denilebilir ki, uzun vadeli borçlarından daha az kısa vadeli borçları olan bir firma kısa vadeli borçları daha fazla olana kıyasla daha iyidir.

c) **Ticari alacaklar - satışlar nisbeti:** Buraya kadar tetkik edilmiş olan üç nisbet tahlilciye bir firmanın mali sağlamlığı hakkında bilgi verir. Fakat firmanın mali bünyesinin sağlam veya zayıf oluş sebeplerini bu nisbetler vasıtasıyla anlamak mümkün değildir. Keza, nisbetlerin normal olup olmadıkları ancak nisbet hesaplamalarına dahil olan aktif ve pasif kalemlerinin kalitelerini bilmeye bağlıdır. İşte, ticari alacakların satışlara nisbeti hem alacakların kalitesi hakkında bilgi verir ve hem de, eğer firmanın likiditesi zayıf ise, bunun sebebinin alacakların tahsil güçlüğünden ileri gelip gelmediğini gösterir. Oldukça yüksek bir cari nisbete ve buna mukabil yüksek bir uzun vadeli borçlar—maddî öz varlık nisbetine sahip bir firma farzedilsin. Alacaklarının kabarıklığı dolayısıyla bu firmanın asit testi de birin üzerinde olsun. İlk nazarda firmanın cari mali bünyesinin kuvvetli olduğu söylenecektir (Tabloya bakınız). Zira borçları öz varlığı geçmemekte, cari aktifleri kısa

(5) Bogen, J. I., **Financial Handbook**, Third Edition, Revised Printing, New York: The Ronald Press Company, 1956, s. 251.

Kasa	15.000	Ticari Borç	15.000
Alacaklar	40.000	Banka	15.000
Emtia Stoku	25.000	Diğer	10.000
Cari aktif Toplamı	80.000		40.000
		Uzun v. borç	40.000
		Öz varlık	80.000
Cari nisbet	2:1		
Likidite nisbeti	1.37:1		
Borçlar-Öz varlık	% 100		

vadeli borçlarının iki defa karşulamakta asit nisbeti ise 1.37 def'a bulunmaktadır. Bu nisbetler bize rakam olarak durumu göstermekten ileriye geçememektedirler. Şimdi farzedelim ki firmanın yıllık satışları 240.000 lira ve satış vadeleri 30 gün olsun. Bu durumda firmanın alacaklar - satışlar nisbeti %16.6 veya diğer bir ifade ile alacaklar satışların 1/6 sıdır. Bu demektir ki bilanço da görülen 40.000 liralık ticari alacak 60 günlük satışa tekabül etmektedir. Firmanın satış vadesi 30 gün olduğuna göre alacakları gayet yavaş tahsil edilmektedir ve şu halde kalitelemi yani nakde tahvil kabiliyetleri hakkında şüphe beyan etmek yerinde olur. Bu tahlilden çıkarılacak netice şu olacaktır. Firmanın müşterileri borçlarını oldukça yavaş tediye etmektedirler. Alacakların finansmanı için lüzumlu fonlar kısa vadeli kaynaklar yerine uzun vadeli kaynaklardan tedarik edilmektedir. Hâl böyle olunca da firmanın cari ve asit nisbetleri yüksek görünmektedir. Aslında ise firmanın likiditesi zannedildiği gibi yüksek değildir. Zira cari aktiflerin cari borçları karşılama marjı alacakların tahsil müddetlerinin vadeden uzun olması sebebiyle görüldüğünden daha azdır. Bu durum cari ve asit nisbetlerinden anlaşılacağı halde alacakların yavaş tahsil edilmesi olarak, alacaklar - satışlar nisbetinden anlaşılabilir.

Alacakların satışlara nisbeti değerlendirilirken analizcinin bazı hususlara dikkat etmesi gerekir. Bu hususlardan en başta geleni firmanın yıllık satışlarının yüzde kaçının kredili olduğudur. Satışların cüzi bir kısmının kredili olması halinde nisbetin hesaplanmasında yekün satışlar rakamı kullanıldığında nisbet olması lâzım gelenden çok düşük bulunacak ve satış vadeleriyle mukayese imkânı kalmıyacaktır. Keza yekün satışlar içindeki kredili satışların yüzdesinin seneden seneye değişik olması mukayeseleli tahliller yapma imkânını da ortadan kaldıracaktır. Tahlilci imkân buldukça yekün satışlar yerine kredili satışlar rakamını kullanmak suretile yukarıda zikredilen mahzurları bertaraf edebilir ve sıhhatli tahliller için bunu yapmak lüzumludur.

Dikkat edilmesi gerekli diğer bir husus bilançonun hazırlandığı tarihin özelliğidir. Satışları bütün sene boyunca aynı seviyede seyir etmeyen firmalar için bilanço tarihi büyük önem taşır. Satışların çok yüksek olduğu bir devrenin hemen sonunda hazırlanmış bir bilançoda, pek tabii olarak, alacaklar yüksek olacak bu alacakların yıllık satışlarla mukayesesi yüksek bir nisbet ve uzun bir vasati tahsil müddeti verecektir. Bu da durumun özelliğini bilmiyen bir tahlilci için şüphesiz yanıltıcı olabilir. Yanılma ihtimali bilhassa firmanın, muhtelif senelere ait nisbetlerinin mukayesesi esnasında, eğer bilançolar senenin değişik aylarında hazırlanmışsa, daha büyük olacaktır. Zira satışların az olduğu ay sonunda hazırlanmış bilançoda alacaklar düşük, çok olduğu ay sonu bilançosunda ise alacaklar yüksek görünecek, dolayısıyla nisbetler de değişik olacaktır.

Bu nisbetin normallik ölçüsü hakkında umumi bir kaide vaz edilemez. Nis-

beti değerlemenin bir yolu her bir liralık veresiye satışın vasatı olarak kaç günde tahsil edildiğini hesap etmek ve bulunan gün adedini firmanın satış vadesile karşılaştırmaktır (6). Vasati tahsil müddetinin, satış vadesinin çok üzerine çıkması veya vadenin çok altında kalması tahlilcinin dikkatini çekmelidir. Yavaş bir tahsil müddeti müşterilerin borçlarını vadede ödemediğine işaret olabileceği gibi firmanın satış güçlüğü çekmesi dolayısıyla müşterilerine normal vadenin çok üzerinde vadeler vermekte bulunduğu da işaret olabilir. Diğer taraftan vadenin altına düşen tahsil müddeti her zaman iyinin işareti olmaz. Belki firma çok sıkı bir kredi politikası takip etmek suretile alacaklarını normal zamandan evvel tahsil ediyordur. Fakat bu durumun bazı müşterilerin daha uzun vadeler veren rakiplere kayması ve dolayısıyla firmanın satışlarını azaltma yönünde müessir olabilmesi hakikati çok kısa tahsil müddetinin de firma için iyi olamayacağını ispat eder.

d) **Stok devir sürati:** Bu nisbet de alacaklar-satışlar nisbeti gibi, cari nisbetin gösterdiği malî durum üzerine ışık tutar. Sevk ve idarenin emtia stok politikasının sağlamlığı hakkında tahlilciye ip uçları vermek, o'nu emtianın kalitesinin iyi olup olmadığını araştırmaya sevk etmek sureti ile bahis mevzuu firmanın kredi riskinin daha isabetli takdirine bazı imkân verir. Cari nisbet, cari aktiflerin cari pasiflere oranı olarak cari aktiflerin cari pasifleri kaç defa karşıladığını gösterir. Aslında cari borçları ödemek için kullanılacak fonların kaynağı cari aktifler yekünü içindeki aktif kalemlerdir. Alacak hesapları gibi emtia stoklarının da kısa zamanda nakde çevrilme kabiliyetini haiz olmaları veya olmamaları ve nakde çevrilme esnasında bilanço değerlerinin altında veya üstünde bir değer ifade etmeleri firmanın borç ödeme kabiliyetinin hakiki ölçüsüdür. Bu sebeple bilançoda görülen emtia stoklarının kalitesinin iyi olup olmadığının takdiri cari aktiflerin cari borçları karşılama kabiliyetinin cari nisbet vasitasile doğru olarak aksettirilip edilmediği hakikatini ortaya çıkarır.

Stok devir sürati net satışların devre sonu emtia stokuna bölünmesi suretile bulunur. Net satışlar kullanılarak bulunan bir nisbet kâr payını da içine alan satışlar yekünü ile maliyetle ifade edilen emtia stokunu kıyasladığı için yanıltıcı neticeler verebilir (7). Bu mahzuru ortadan kaldırmak için mümkün olduğu zaman emtia stoku ile satılan malın maliyetini kıyaslamak yerinde olur. Mamafih, gerek satışlarla, gerek satılan malın maliyeti ile kıyaslamak suretile bulunan stok devir sürati dikkatle kullanılmalıdır. Zira, satışlar veya satılan malın maliyeti yekünü bir bilanço yılına ait bir rakam olduğu halde emtia stoku rakamı bilanço devresi sonunda bilançoda görünen meblâğdır. Bu nisbet hesap edilirken emtia stokunun bütün sene boyunca aynı seviyeyi muhafaza ettiği ve böylece firmanın o satışları gerçekleştirebilmek için emtiasını kaç defa yenilediğini gösterdiği farz edilmektedir. Aslında, sene içerisinde muhafaza edilmesi gereken stok seviyesi aydan aya veya mevsimden mevsime değişebilir. Sene sonunda elde mevcut emtia o senenin tipik bir temsilcisi olmayabilir. Eğer bilanço tarihinde firma ileride da-

(6) Alacakların vasati tahsil müddeti şöyle bulunabilir:
Net ticarî alacaklar

$$\frac{\text{Yıllık veresiye satışlar}}{\text{Net ticarî alacaklar}} \times 360 = \text{Vasati tahsil müddeti.}$$

Yıllık veresiye satışlar

(7) Kennedy, R.D. ve McMullen S.Y., **Financial Statements, Form. Analysis and Interpretation**, Fourth Edition, Homewood, Illinois, Richard D. Irwin, Inc., 1962, s. 367.

ha fazla satış yapmak ümidi ile depolarında fazla emtia bulunduruyorsa, pek tabii olarak, stok devir sürati yavaş görünecek, aksi varitse süratli bir devir sürati rakamı elde edilecektir ve böylece bu rakam hiç bir zaman firmanın hakiki durumunu aksettirmeyecektir (8).

Stok devir süratinin diğer senelere ait rakamlarla veya aynı iş dalındaki diğer firmaların nisbetleriyle mukayesesinde tahlilciyi yanlış kanaata sevk edebilecek diğer bir husus daha mevcuttur. Emtia stok değerlendirme metodlarının seneden seneye veya firmadan firmaya değişmesi seneler veya firmalar arası mukayeseyi imkânsız kılan, hiç değilse tahlilciyi yanıltan bir faktördür.

Yukarıda sayılan mahzurlardan stok seviyesinin bilanço devresi içinde değişiklikler göstermesi devir sürati daha kısa, mesele bir aylık veya üç aylık devreler için hesap edilerek ortadan kaldırılabılır. Kâr haddinin seneden seneye değişmesinin. tevhit edeceği mahzur ise net satışlar yerine satılan malın maliyeti rakamı kullanılarak giderilebilir. Fakat kısa vadeli kredi tahlilcisi her zaman satılan malın maliyeti rakamını elde edemez. Aylık veya üç aylık devreler için bu nisbeti hesap etmek ise çoğu kere bir hayalden ibaret kalır. Bu sebeple yanıltıcı bir neticeye varmamak için tahlilcinin hiç değilse bu noktaları gözönünde bulundurması ve emtia değerlendirme metodlarında seneden seneye veya firmadan firmaya değişiklik yapıp yapılmadığına dikkat etmesi yerinde olur.

Bir firmanın stok devir süratinin normal olup olmadığını takdir etmek oldukça zordur. Teorik olarak, normal bir devir sürati biraz azaltıldığında satışların düşmesini intaç edecek yani, siparişleri zamanında karşılamayı imkânsız kılacak bir seviyedeki emtia stoku ile hesap edilmiş nisbettir. Böyle bir stok seviyesini tesbit etmek hemen hemen hiç bir iş adamına nasip olmıyan zor bir iştir. Mamafih, rakiplerinin nisbetlerine kıyasla endüstri standardına yaklaşabilme bir muvaffakiyet addedilmelidir.

Eğer idareciler ileride satış hacminin artacağını veya fiyatların yükseleceğini farz ederek fazla stok yapmamışlarsa veya bilanço tarihinde işin icabı fazla stok bulundurmamak zaruri değilse, bulunacak düşük bir nisbet üzerinde durmak gerekir. Bu, firmanın hiç bir makul sebebe istinat etmeden lüzumundan fazla stok yaptığını gösterir. Fazla emtia stoku modası geçmiş, satılmıyan tapon malların depoda kalması neticesinde meydana gelmiş olabileceği gibi, sevk ve idarecilerin stok seviyesini hassas bir şekilde tesbit edememeleri, firmanın müessir bir stok kontrol metoduna sahip olmaması neticesi de olabilir. İşte bu noktada stok devir sürati nisbetinin cari nisbete ışık tutma görevi başlar. Satılmıyan tapon malların çoğunluğu teşkil ettiği emtia stokunun tesiri ile yüksek bir noktada bulunan cari nisbetin firmanın sağlam bir malî bünyeye sahip olduğuna delâlet ettiği söylenemez. Zira kısa vadeli borçların tediyesinde kullanılacak emtianın büyük bir kısmı fon yaratamıyacak durumdadır ve netice olarak firmanın malî bünyesi cari nisbetin işaret ettiği kadar sağlam değildir.

Tapon malların bulunması sebebi ile değil de lüzumundan fazla stok yapma neticesi stok devir süratinin yavaş olması bir öncekine kıyasla tercihe şayan ise de bu durumda da satışların artmaması halinde emtia stokunun normal işletme faaliyetleri neticesi nakde tahvil zamanı alacağı için yine kısa vadeli borçların tediyesine yeter fon elde etme imkânı zor bulunacaktır. Bu sebeple cari nisbetin gösterdiği malî durumda bir düzeltme yapmak zaruri olacaktır.

(8) Böyle bir yanılmayı kısmen ortadan kaldırmak için çoğu kere devre başı ve devre sonu stokların vasatısi kullanılır.

Stok devir sürati nisbeti sevk ve idarecilerin kabiliyet ve basiretleri hakkında da tahlilciye oldukça kıymetli bilgi verir. Süratli, standarda yakın bir nisbet sevk ve idarecilerin müessir bir stok kontrolüne sahip olduklarını, fonlarını lüzumsuz yere emtiaya yatırmadıklarını gösterir. Bilhassa fiatların düştüğü devrelerde süratli bir nisbete sahip olmak sevk ve idarecilerin basiretlerinin bir işareti olabilir.

Süratli bir nisbet az kâr'a çok mal satmak politikasının bir neticesi de olabilir. Kâr haddini, dolayısıyla satış fiyatını düşük tutmak suretile satış hacmini genişletmek politikasını takip neticesi firmanın stok devir sürat artmış olabilir. Geniş bir hacim beraberinde bazı masrafları da getireceği firmanın işletme sermayesi ihtiyacını arttıracacağı ve her zaman kârı azamileştirmeyeceği için firmanın cari malî bünyesini zayıflatmak ve finansman ihtiyacını arttırmak istikâmetinde de rol oynuyabilir. Stok devir sürati ile birlikte diğer alâkalı nisbetlerin tetkiki böyle bir durumun mevcudiyetini ortaya çıkaracak sevk ve idarenin kabiliyet ve takip ettiği işletme politikalarına ışık tutacaktır.

e) **Maddî öz varlık devir sürati:** Bu nisbet net satışların maddî öz varlığa bölünmesi suretile bulunur.

Bir firmanın cari malî bünyesi yalnız alacakların ve emtia stokunun yavaş hareket etmesi ve bu cari aktif kalemlerinin kısa vadeli borçlarla finanse edilmesi neticesinde zayıflamaz. Alacakların tahsil sürati ve stok devir sürati normal olduğu halde firmanın öz varlığının kaldırabileceğinden fazla bir satış hacmine ulaşması ve bu satış hacminin gerektirdiği ilâve işletme sermayesi ihtiyacının kısa vadeli borçlarla karşılanması neticesinde de cari malî bünye zayıflayabilir.

Az bir sermaye ile geniş bir satış hacmine ulaşmak ve bu yüksek satış seviyesini kâr marjında bir düşürme yapmadan gerçekleştirebilmek firmanın öz sermaye randımanını arttıracaktır. Bu sebeple, öz sermayeyi arttırmadan satışları arttırmak için sevk ve idareciler önüne geçilmez bir arzu duyarlar. İşte bu önüne geçilmez arzu, umumiyetle, firmayı malî bir sıkıntıya düşürür. Artan satışlar alacak hesaplarına ve emtia stoklarına daha fazla yatırım yapmayı gerektirir. Bu işletme sermayesi ihtiyacının kısa vadeli borçlarla finanse edilmesi ise cari nisbeti düşürür. Öz varlık ile borçlar arasında muhafaza edilmesi gerekli marjı azaltır ve netice olarak firmayı borçlarını zamanında ödeyememe tehlikesi ile karşı karşıya getirir. Cari nisbetin düşüklüğü ve borçlar-maddî öz varlık nisbetinin yüksekliği, yüksek bir maddî öz varlık devir sürati ile bir arada kendini gösteriyorsa, ilk iki nisbetin işaret ettiği malî bünye zayıflığının sebebi meydana demektir.

Mamafih, maddî öz varlığın devir süratinin fazla olması her zaman firmanın cari malî bünyesini zayıflatmaz. Eğer artan satışlarla birlikte sevk ve idareciler alacakların tahsil süresini kısaltmak ve stok devir süratini arttırmak imkânlarını elde edebilmişlerse, firmanın işletme sermayesi ihtiyacı ve dolayısıyla ilâve kredi tedarik etme lüzumu meydana çıkmıyacaktır. Fakat her zaman hem satışları arttırmak ve hem de alacakların tahsil süresini azaltmak mümkün olmaz. Zira satışları arttırmanın yollarından ve denilebilir ki kolay yollarından biri müşterilere daha uzun vadeler vermektir. Kaldı ki stok devir süratini arttırmak ve alacakların tahsil süresini azaltmak imkân dahiline sokulmuş ve böylece cari nisbeti yüksek tutma temin edilmiş olsa bile kreditörler için alacaklarını tahsil edememe tehlikesi yine vardır. Zira alacakların tahsilâtının azalması veya satışların beklenilmeyen bir zamanda yavaşhıyarak stok devrinin düşmesi firmayı ciddi bir nakit sıkıntısı ile karşı karşıya bırakabilir. Satışların düşük bir kâr haddi tatbik etmek suretile arttırılması vak'alarında ise satış

lardaki düşüş, firmayı hemen zarara geçirir ve bu zarar alacaklıların garantisini teşkil eden öz varlığı tamamen veya kısmen alıp götürülebilir.

Banka kredi memurunun öz varlığın devir süratini tetkik ederken üzerinde durması gerekli diğer bir husus da firmanın ilâve işletme sermayesi ihtiyacını uzun vadeli borçlarla finanse etmiş olup olmadığıdır. Yüksek bir uzun vadeli borçlar-maddi öz varlık nisbeti firmanın bu kredi kaynağından ileride doğacak ihtiyaçlarını karşılamak yolunu kapamış olacaktır. Eğer sevk ve idareciler ihtiyaç halinde öz sermaye kaynaklarından da fon tedarik edebilecek durumda değillerse, öz varlığı arttırmadan satışları arttırmak politikalarını yürütebilmek için kurmuş oldukları dengede bir bozulma - meselâ alacakların tahsil süresinin uzaması, stok devir süratının yavaşlaması veya satışların âniden düşmesi - cari borçları vadelerinde ödemek için lüzumlu fonları tedarik etme imkânına sahip olamayacakları için firmayı ciddi bir malî krizle karşı karşıya getirebilir.

Maddi öz varlığın devir süratının normalden fazla olması kadar bunun normalin altında olması da arzu edilir bir şey değildir. Çünkü bu, firmanın muhasebe devrelerini kârla kapatmasına imkân vermiyebilir ve bu durumun uzun müddet devam etmesi işletmeyi faaliyetlerini tatil etmeğe ve tasfiyeye gitmeğe mecbur edebilir.

Maddi öz varlığın normallik ölçüsü hakkında kesin bir şey söylenemez. Bu nisbet alâkalı diğer nisbetlerle birlikte mütalâa edilmeli ve mümkün olduğu halde endüstri standartları ile mukayese edilecek bir karar verilmelidir.

f) **Maddi sabit aktifler - maddi öz varlık nisbeti:** Cari malî bünyenin zayıflığı öz varlığın tamamı veya büyük bir kısmının sabit aktiflere yatırılmış ve dolayısıyla cari aktiflerin büyük miktarda kısa vadeli borçlarla finanse edilmiş olmasının bir neticesi olabilir. Kredi tahfilleri yaparken işletmenin zayıf bir malî bünyeye sahip olduğuna kanaat getiren bir banka kredi memurunun sebebin yüksek bir maddi sabit aktif-maddi öz varlık münasebeti olup olmadığını araştırması yerinde olur.

Bu nisbetin yüksekliği iki sebepten ileri gelmiş olabilir: Firma faaliyetlerini aksatmadan yürütmek için lüzumlu sabit aktifler elde etmiş, fakat öz varlığı az olduğu için bu yüksek bir nisbet vermiştir. Bu durumda anormal bir sabit aktif yatırımından ziyade kifayetsiz bir öz varlık bahis mevzudur. Firmanın öz varlığı faaliyetlerinin gerektirdiği kadardır, fakat lüzumundan fazla sabit aktif alınmıştır. Sermaye tamamen veya büyük nisbette bu yatırıma bağlandığı için de işletme sermayesi tedariki mecburiyeti hasıl olmuş ve bu ihtiyaç kısa vadeli borçlarla telfi edilmiştir.

Nispetin yüksek oluş sebebi ne olursa olsun kısa vadeli finansman tahlilcisini ilk nazarda alâkadar eden husus bu yüksek nisbetin firmanın cari malî bünyesini zayıflatıp zayıflatmadığıdır. Yüksek bir nisbete sahip olunmak'a beraber, eğer, işletme sermayesi ihtiyacı sabit aktifler ipotek edilerek uzun vadeli kredi almak suretile giredilmişse pek tabiidirki firma sıhhatli bir cari malî bünyeye sahip olacaktır. Fakat böyle bir vak'a karşısında kredi tahlilcisi aşırı bir optimizme kapılmamalıdır. Çünkü, yüksek bir nisbet, rakiplere kıyasla her sene yüksek bir amortisman masrafı demektir. Keza, cari malî bünyenin sağlamlığına rağmen maddi öz varlık-uzun vadeli borç nisbetindeki yükseklik firmanın ilerideki faaliyetleri için her zaman bir tehlike teşkil edebilir.

Düşük bir maddî sabit aktif-maddî öz varlık nisbeti kredi tahlilcisine iyinin işareti olarak alınmalıdır. Bilhassa yeni kurulmuş, henüz piyasası meşhûk ve münhasıran hususi bir mamûlün imali için satın alınmış sabit aktiflerin yer aldığı bir nisbetin yüksekliği cari malî bünyeyi zayıflatmış olsun, olmasının ihtiyatla karşılanmalıdır. Zira firmanın mamullerinin piyasada tutunmaması neticesi tasfiyeye gitmesi halinde bu aktif kalemlerinden realize edilecek nakdin defter kıymetinin çok altında olması her zaman varit olacaktır.

Normal bir nisbetin ne olduğu gene! olarak söylenemez. Firmanın iştigal mevzuu, mamullerinin ve firmanın piyasada tutunma derecesi, iş dalındaki diğer firmaların nisbetleri ve firmanın diğer alâkalı nisbetleri tetkik edildikten sonra bu nisbetin yüksek olup olmadığına karar vermelidir. Sabit aktifler genellikle seneden seneye büyük bir değişiklik göstermeyeceği için firmanın malî bünyesindeki kötüye gidişin sebepleri araştırılırken bu nisbet geçen seneler nisbetleriyle bir arada mütalâa edilerek nisbette anormal bir yükselişin olup olmadığına dikkat edilmelidir. Eğer böyle bir yükselme varsa onun sebepleri araştırılmalı ve bu başlanğıçtan gidilerek daha derin tahliller yapılmalıdır.

g) **Net Kâr-Öz varlık nisbeti:** Buraya kadar tetkik edilmiş olan nisbetler kredi talebinde bulunan firmanın malî bünyesini takdir etmek ve bir zafiyet teşhis edilmişse bunun sebeplerini meydana çıkarmak için kullanılır. Net kâr-öz varlık nisbeti daha sonra tetkik mevzuu yapılacak nisbetler gibi aynı zamanda sevk ve idarecilerin kâr temin etme ve firmayı müessiriyetle idare etme kabiliyetlerini ölçmeğe yardımcı olan bir tahlil aletidir. Firmanın öz sermayesi üzerinden ne kadar randıman temin ettiğini gösterdiği için tahlillerde kullanılan önemli bir nisbettir. Zira, yatırımlarından tatminkâr bir kâr temin etmek bir işletmenin en büyük gayesidir ve bu nisbet bu gayenin ne dereceye kadar gerçekleştirilmiş olduğuna işaret eder.

Nisbetin hesaplanmasında kullanılan net kâr rakamı tahlilin yapıldığı seneye ait gelir hesabında görünen net kârdır. Bütün masraflar ve gelir vergisi çıktıktan sonra kalan ve dağıtılmamış kârlara nakledilecek rakamdır. Hesaplama da kullanılan öz varlık ise bilançonun öz varlık kısmında görünen kalemlerin yekûnudur. Bu yekûn o sene kazanılarak dağıtılmamış kârlara devredilmiş net kâr rakamını da içine alır.

Net kâr-öz varlık nisbeti sermaye randımanını ölçen bir alet olarak kreditorlerden ziyade ortakları alâkadar eder görünebilir. Çünkü bir işletme kâr etmeksizin uzun müddet yaşayamadığı gibi sermaye randımanının benzer işletmelere kıyasla düşük olması firmayı cazip bir yatırım yeri olmaktan çıkarabilir. Fakat firmanın devamlı düşük sermaye randımanı ile veya randımansız faaliyette bulunması banka kredi memurunu da yakından alâkadar etmelidir. Zira uzun müddet az kâr eden bir işletme kabiliyetli idareciiler istihdam edemez, lüzumlu yatırımları yapamaz, mamullerini veya piyasasını geliştirmek için gerekli araştırmalar yapmaya kâfi fon ayıramaz. Böylece iş sahasında gittikçe önemini kaybederek ve rakipleri tarafından kolayca mağlup edilerek faaliyetlerini durdurmak mecburiyetinde kalabilir. Böyle bir neticenin ise kredi vermiş olan bankayı çok fazla alâkadar edeceği tabiidir.

Banka kredi memuru tahlillerini yaparken bu nisbeti diğer bazı hususları göz önünde bulundurarak değerlemelidir. Devre sonu emtia stokunun yüksek değer-

lendirilmesi, şüpheli alacaklar için kâfi karşılıklar veya amortisman ayrılmamış olması bu nisbetin hakikatten daha yüksek görünmesini intaç etmiş olabilir. Keza, kârın cömertçe dağıtılması da hakikaten yüksek olsa bile bu nisbetin tesirini azaltabilir.

Nisbetin değerlendirilmesi esnasında göz önünde bulundurulacak diğer bir nokta da firmanın maddi öz varlığının deveranı olmalıdır. Lüzumundan az bir öz varlıkla faaliyette bulunan bir işletmenin net kâr-öz varlık nisbetinin yüksek olacağı tabiidir. Yüksek bir öz varlık radımanı gösteren bir işletme bilhassa sermayesinin büyük bir kısmını çabuk nakde çevrilmeyen sabit aktiflere yatırmak suretile cari malî bünyesini zayıflatmışsa bir ticarî banka için iyi bir risk teşkil etmiyebilir.

Hakiki ve doğru ise yüksek bir nisbet sevk ve idarecilerin firmayı müessiriyetle idare etme kabiliyetine sahip olduklarının bir işareti olabilir.

Faaliyetlerini ve gayretlerini işletmeyi kârlı ve sıhhatli bir varlık haline getirmek ve öylece yaşatmaya hasretmek sevk ve idarecilerden beklenen en önemli hususlardan biridir ve öz sermaye için yüksek bir randıman idarecilerin kendilerine verilmiş vazifeleri liyakatla ifa edecek kapasiteye sahip olduklarının bir delilidir. Fakat buna karar vermeden önce kredi tahlilcisi iş şartlarını da göz önünde bulundurmalı ve muhtelif senelere ait nisbetleri ve aynı iş dalındaki diğer firmaların nisbetlerini de tetkik etmelidir. Bilhassa, iş şartlarının kötü olduğu senelere ait nisbetler sevk ve idarecilerin kabiliyet ve dirayetleri hakkında daha doğru bilgi verirler. Zira iyi zamanlarda kâr etmek değil, kötü zamanlarda zarar etmemek bir kabiliyet ve basiret işidir.

i) **Satılan malın maliyeti-net satışlar nisbeti:** Bir banka kredi tahlilcisi için kredi talebinde bulunan firmanın kâr etme kabiliyet ve derecesinin de önemli olduğu noktasından hareket edildiğinde bu nisbetin ifade ettiği mâna kolayca anlaşılır. Zira satışlar ile satılan malın maliyeti arasındaki fark, gayri safi kâr, faaliyet ve diğer masrafların üzerinde olmalıdır ki işletme kâr edebilsin. Gayri safi kârın büyüklüğü nisbetinde firmanın kârları da artacaktır. Nisbet, firmanın kârlılığının hangi sebeplerden yüksek veya az olduğunu ortaya çıkarmakta kredi tahlilcisine yardımcı olur. Az kâr etmenin sebeplerini araştırırken tahlilciyi tetkik etmesi gerekli noktalara sevk eder. Faaliyet masrafları ve diğer masrafların satışlara nisbetinin normal olduğu fakat yine de çok az kâr veya zarar edildiğinde satılan malın maliyeti-satışlar nisbeti bunun sebebini ortaya koyar. Böyle durumlarda nisbet muhakkak çok büyüktür.

Nisbet, çok az kâr etme veya zararın hangi sebeplerden ileri geldiğini araştırmada tahlilciye yol gösterir, yoksa hakiki sebebi meydana çıkartmaz. Eğer bu nisbet çok yüksekse bu, firmayı kâra geçirecek bir satış hacmine ulaşmamak satılan, dolayısıyla imâl veya mübayaa edilen malların maliyetini düşürememek, geniş bir satış hacmine ulaşmak için satış fiyatını düşük tutmak gibi sebeplerden ileri gelmiş olabilir. Bu sebepler neticeyi teker teker yaratmış olabilecekleri gibi hep beraber de rol oynamış olabilirler.

İşletmenin gerçekleştirebileceği satış hacminin altında bir hacimle faaliyetlerini kapatması, firmanın istihsal ve satış kapasitesi daha geniş tutulduğundan satılan malların maliyetlerini aynı nisbette azaltmaması sebeble az bir gayri safi kâr temin etmesini intaç edebilir. Satış hacminin düşük olması ise sevk ve idare

recilerin yanlış bir satış politikası takip etmeleri neticesi o'labileceği gibi ktisadi şartların kötü olmasından da olur. Birinci ihtimalin varit olması halinde bundan sevk ve idarecileri mes'ul tutmak ve kabiliyetlerinden şüphe etmek gerekir. İktisadi şartların aleyhte olması durumunda iş yine idarecilerin basiret ve kabiliyetleri zan altında bulundurulmalıdır.

Satış hacminin normalin altında olması değil de satılan malın maliyetinin yüksekliği mevzu bahis nisbetin büyüklüğü sebebini teşkil etmişse, maliyet unsurlarını teker teker tetkik ederek neticeye tesir eden sebebi araştırmak gerekir. Bu sebep, emtia veya ham maddelerin yüksek fiyatla mübayaa edilmesi, işçilik maliyetlerinin veya imalât umumi masraflarının yüksekliği olabilir. Maliyetleri kontrol edememe sebeble satılan malın maliyetinin yükselmesi sevk ve idarecilerin mes'uliyet sahasına gireceği için nisbetin bu sebepten yüksek olması onların idare etme kabiliyetleri hakkında tahlilciye kıymetli bilgiler verir. Yalnız nisbeti değerlerken tahlilcinin, idarecilerin kontrolü haricinde kalan, ham madde ve emtia fiyatlarının âniden yükselmesi, grevler ve diğer beklenmedik iktisadi ve tabii olaylar gibi sebeplerin rol oynamış olup olmadığını araştırması isabetli olur.

Satış fiyatının düşük olması sebeble satılan malın maliyeti-satışlar nisbetinin yüksek olması, eğer düşük fiyat hüküm süren iş şartlarının neticesi değilse yine sevk ve idarecilerin kabiliyetleri hakkında şüpheler izhar etmeyi haklı gösterir.

Satılan malın maliyeti-satışlar nisbetini değerlendirirken tahlilcinin iş şartlarını ve kullanılan envanter değerleme metodunu dikkate alması kendisini yanlış hüküm vermekten koruyacaktır. Emtia veya ham madde fiyatlarının yükseldiği bir devrede eğer ilk-giren-ilk-çıkarmak değerleme metodu kullanılmışsa satılan malın maliyeti düşük, son-giren-ilk-çıkarmak metodu kullanılmışsa bu maliyet yüksek olacaktır. Fiyatların düştüğü bir devrede ise durumun aksi olacağı meydandadır.

Nispet dikkatle kullanıldığında kârlılığın yüksek veya düşük olmasının sebeplerini araştırmada tahlilciye hizmet eder ve sevk ve idarecilerin kabiliyetleri hakkında kanaat sahibi olmayı mümkün kılar. Bu sebeple, mümkün olan her vak'ada tahlilci tarafından kullanılmalıdır.

j) **Faaliyet masrafları-net satışlar** : Madde (g) den itibaren tetkik etmeye başladığımız nisbetler gibi bu nisbet de firmanın cari mali bünyesinin sağlamlığı hakkında bir fikir vermekten ziyade sevk ve idarecilerin kabiliyetlerinin derecesine ışık tutar. Eğer nisbet geçen senelere ait nisbetlere veya endüstri standartlarına kıyasla yüksekse faaliyet masrafları kalemleri teker teker tetkik edilerek bu yüksekliğin neden ileri geldiği araştırılmalıdır. Faaliyet masrafları mütehavvil ve sabit olduklarına göre, yükseklik sabit masraflardan ileri geliyorsa, firma ya kâfi bir satış hacmine ulaşamamıştır ya da sabit masraflarını yüksek tutacak bazı yanlış idare kararları almıştır. Mütehavvil masrafların yüksek olması vak'alarında ise yükseklik kontrol edilemez sebeplerden ileri gelmemişse, müessir bir masraf kontrol sistemi vaz edilememiş demektir. Her halde de tahlilci sevk ve idarecilerin kabiliyetleri hakkında şüpheler izhar etmelidir. Eğer sabit masraflar yüksekse, satış hacminde masrafları azaltmaya imkân vermeyecek bir düşüşün meydana gelmesinin işletmeyi zarara götüreceği tabiidir. Böyle bir durumun bahis mevzuu olduğu bir kredi talebini tetkik eden tahlilcinin karar vermeden önce müstakbel iktisadi şartları isabetle tahmin ve sevk ve idarecilerle bu kabul bir görüşme halinde ne gibi tedbirler almalarını müzakere etmesi yerinde olur.

Nisbetler tahlilciye firmanın tetkik edilen bilanço yılındaki malî durumu ve eğer geçmiş senelerin nisbetleri de mevcutsa bu durumun gelişme tarzını gösterir. Bir banka kredi memuru için ise geçmişteki malî durum kadar, belki de daha fazla, gelecekte sahip olunacak cari bünye önemlidir. Zira verilecek kredinin vadesi ileride gelecektir ve normal bir geri ödeme ancak vade tarihinde sahip olunacak kuvvetli bir malî bünye ile mümkün olabilir. İşte bu sebeple kredi tahlilcisi geçmişe ait nisbetleri firmanın müstakbel kredi durumunu tahmin ve takdir etmek için kullanır. Geçmiş senelerde kuvvetli bir cari bünye sahip olmuş bir firmanın iktisadî şartlarda ve sevk ve idarecilerin takip edecekleri işletme politikalarında bir değişme olmamak şartı ile gelecekte de kuvvetli bir finansman bünyesine sahip olacağı beklenebilir. Keza, zayıftan kuvvetliye doğru bir gelişme mevcutsa, yine şartlar aynı kaldığı takdirde, bu gelişmenin devam edeceği farz edilebilir. Yalnız mukayeseli nisbetleri tetkik ederek gelecek hakkında karar vermek yanlıtıcı olabilir. Sevk ve idarenin ileride takip edeceği işletme politikalarını, niyetlerini, plânlarını öğrenmek bu politikaları ve niyetleri gerçekleştirebilme imkânlarının derecesini tetkik etmek malî faktörün isabetli takdirinde kredi memuruna yardımcı olacaktır.

Kredi talep eden firmanın borç ödeme kabiliyetinin vade tarihinde nasıl bir manzara arzedeceğini daha açık görmek maksadı ile firma idarecilerinden detaylı müstakbel plânları istemek yerinde olur. Banka kredi memurunu en fazla alâkadar eden plânlar, hiç şüphesiz firmanın nakit durumunu gösteren nakit bütçesi ile müstakbel cari malî bünyeyi takdirde kuşlanılabilecek proforma bilanço ve gelir hesapları olacaktır.

Yıllık, aylık ve hattâ haftalık müstakbel nakit durumunu tahmin eden nakit bütçesi banka kredi memuru için büyük bir önem taşır. Çünkü bu bütçe firmanın müstakbel nakit akışını yani nakit harcamalarının yerlerini, bu nakdin hangi kaynaklardan tedarik edileceğini ve her devre sonunda elde kalacak nakit miktarını gösterir. Bu nakdin azlığı, yokluğu ve eksi bir nakit miktarı rakamı firmanın o rakamın ait olduğu devrede nakde, dolayısıyla, krediye ihtiyaç duyacağına işaret eder. Böylece kredi tahlilcisi nakit bütçesini tetkik etmek suretile hangi aylarda ve ne miktar krediye ihtiyaç duyulacağını, bu kredinin hangi ayda tamamen geri ödenebileceğini öğrenmiş olur. Mafih, nakit bütçesi değerlendirilirken ve kullanılırken çok dikkatli davranmak gerekir. Bir nakit bütçesi hazırlanırken bir çok faraziyeler yapmak lâzımdır. Bu faraziyeler hemen hemen bütçenin her kalemi için yapılır. Faraziyelerin yanlış veya kasten hakikatten uzak yapılması yahut pesimist veya optimist bir görüşe istinat etmesi bütçe rakamlarının hakikatten uzak olması neticesini doğurur. Pek tabii olarak yanlış neticeler de tahlilcinin malî faktörü takdir etmesine sebep olur.

Proforma bilanço firmanın geçmişte sahip olduğu ve nisbet tahlilleri ile anlaşılan kuvvetli, cari malî bünyesini istikbalde de muhafaza edip edemeyeceğini veya finansman durumundaki gelişmeyi devam ettirip ettiremeyeceğini, kısaca gelecekte kuvvetli bir bünyeye sahip olup olmayacağını ortaya koyar. Proforma gelir tablosu ise müstakbel masraf ve gelir kalemlerini karşılaştırmak suretile firmanın kârlılığı hakkında fikir verir.

Birbirini takip eden devrelere ait bilanço ve gelir hesaplarını tetkik edip nisbet tahlillerini yapan, bu nisbetleri endüstri nisbetleri ile mukayese eden ve sahip olduğu firmaya ait bilgilerin ışığında tahlillerini değerliyen kredi memuru nakit

bütçesini tetkik ettikten ve proforma mali hesapları da gözden geçirdikten sonra mali faktörü takdir edecek duruma gelir. Mali faktör hakkında edinilen kanaat ise tetkik etmiş olduğumuz şahsi faktör ve biraz sonra müzakere edeceğimiz iktisadi faktörle birlikte firmanın kredi riskinin tayinini imkân dahiline sokar .

3. İktisadî Faktör :

Bir işletmenin faaliyetlerine tesir eden iktisadi faktörler fertlerin kontrolü haricinde gelişir. Fakat bu faktörler işletmelerin faaliyetlerine menfi veya müsbet istikametlerde tesir ederler ve firmanın kredi riskini arttırıcı veya azaltıcı olarak rol oynarlar, Bu sebepten kredi tahlilcilerinin iktisadî faktörle yakından alâkadar olmaları gerekir. Pek tabiidir ki bu alâkadar olma kredinin cari olacağı devre zarfında iktisadi şartların ne istikamette gelişeceklerini tahmin etmek ve sevk ve idarecilerin ne gibi tedbirler almayı düşündüklerini öğrenmeğe inhisar edecektir.

İktisadi şartlar, firmaların içinde faaliyet gösterdikleri vasat, Edward D. Reed'in ifadesi ile «aktörlerin rol yaptıkları sahnedir». Kredi talebinde bulunan firmanın idareci veya sahipleri karakter sahibi ve kabiliyetli olabilirler; işletmenin fon yaratacak şekilde faaliyette bulunabilmesi için kâfi sermaye ve bunun akıllıca aktiflere tevzii mevcut olabilir, fakat, eğer iktisadi şartlar aleyhte tecelli ederse firma bütün bu durumuna rağmen borçlarını ödemeğe yeter fon istihsal edemeyebilir.

İktisat faktörünü tahlil metodları ve bu faktörün ortaya koyduğu problemler etüdümüzün vüsatının müsaade etmiyeceği kadar çeşitli ve fazladır. Bu sebeple burada kısa vadeli kredi tahlilcisini en çok alâkadar eden meselelere temas etmekle yetinmek gerekecektir.

İktisadi faktör veya «iktisadi şartlar» tabiri işletmenin istihsal, istihlâk, mübadele ve dağıtım safhalarındaki faaliyetlerinin hepsi üzerine tesir icra edecek kadar geniştir. Bu sebeple bir kredi memuru iyi bir iktisatçı olmalıdır. Kredinin vadesi uzadıkça iktisadi faktör önem kazanır, zira iktisadi şartlardaki değişmeler uzun vadelerde daha fazla hissedilir ve o nisbette de uzun vadeli iktisadi tahminler yapmak zordur. Keza, kredi talebinde bulunan firmanın küçük bir işletme olması da hususî bir önem taşır. İktisadi şartların iyi gittiği zamanlarda küçük işletmeler büyük çapta gelişirler. Şartların aleyhe dönmesi ile, bu firmalar kötü şartlar geçesiye kadar dayanacak sağlam bir finansmana sahip olmadıkları için çabucak yıkılırlar. Zaten az olan sermayeleri zararlar tarafından süpürülüp götürülür ve geriye kreditorler için garanti teşkil edecek çok az bir öz varlık kalır. Mamafih aynı tehlike büyük işletmeler için de, az bir derecede de olsa, vardır. Bu sebeple banka kredi memuru kredi kararı alırken memleketin, muhitin ve mevzu bahis endüstrinin şartlarını iyice tetkik etmelidir.

Kısa vadeli kredi emtia fiyatları ile yakından ilgilidir. Her işletme emtia stoku bulundurmamak mecburiyetindedir. Ham madde fiyatları mevcut stokları istihsale sevk etmek ve satış kanallarını beslemek için lüzumlu atmosferin yaratılmasında büyük önem taşır. Mamül fiyatları ise maliyetleri kurtarıp kâra geçebilmek için gerekli seviyede olmalıdır. Vereceği kredinin tahsil kabiliyetini araştırırken tahlilci iktisadî şartların ileride ham ve mamül fiyatlarına ne istikametlerde tesir edeceğini tahmin etmek zorundadır. Bu, tahlilciyi ham madde veya emtia kaynaklarını tetkik etmeye, o kaynakların tâbi olduğu iktisadî şartları araştırıp müstakbel gidiş hakkında tahminler yapmaya sevk eder. Keza, tahlilcinin firmanın mamüllerini sürdüğü piyasayı, bu piyasanın iktisadî durumdan etkilenme derecesini ve müstehliklerin davranışlarını tetkik ederek piyasanın gidiş istikametini tahmin etmesi gerekecektir.

Bazı endüstrilerde tedarik piyasası oldukça yerleşmiş ve fiyat dalgalanmalarına az mevzu olduğu halde mamüllerini sürdükleri piyasa yerleşmemiş sık sık dalgalanmalara maruz kalan bir ortam olabilir. Böyle bir endüstriye dahil firmanın ham madde tedarikinden ziyade mamüllerini satmada zorluk çekme, dolayısıyla alacaklarını tahsil edememe, kâfi satış hacmine ulaşamama ve faaliyetlerini zararlarla kapatma gibi riskli durumlara düşme ihtimali vardır. Aksinin varit olduğu bir piyasada ise işletme ham maddesini tedarik edememe veya pahalıya satın almak mecburiyetinde kalma, böylece ileriye matûf istihsal ve satış programlarını gerçekleştirememeye tehlikesi ile karşı karşıya gelebilir. Her iki durumda da kredi veren bankanın kendisini, eğer iktisadî şartları iyice tetkik etmemişse, oldukça büyük bir riske atmış olacağı açıktır.

İktisadî faktörün kredi riski üzerine tesiri sadece fiyat zaviyesinden de olmamaktadır. Konjonktür durumu ve bu durumun ortaya çıkardığı daha bir çok problemler de vardır. Fiyatlarda önemli değişimler olmadığı halde iktisadî şartların kötüye gitmesi neticesi iş şartlarının bozulduğu, meselâ, talebin azaldığı, endüstriler ve zamanlar olabilir. Keza, konjonktürün yüksek olduğu bir safhasından -ki bu safhada firmaların kredi ihtiyaçları bir hayli artmış olacaktır- depresyon safhasına geçiş esnasında, bu geçişin gelişini dikkate almadan açılacak bir kredinin büyük bir risk taşıyacağı tabiidir. Konjonktür dalgalanmaları yanında mevsimlik dalgalanmalar da kredi riski üzerine büyük tesir icra edebilir. Kredi talebinde bulunan işletme, faaliyetlerini bu dalgalanmalara intibak edecek şekilde plânlamamışsa risk tehlikeli bir şekilde kendini gösterir.

Konjonktür ve mevsimlik dalgalanmalar yanında firmanın içinde faaliyet gösterdiği endüstrinin tabiatı da önem taşır. Yerleşmemiş, sık dalgalanmalara maruz kalan bir endüstriye dahil bir firma oturmuş ve dal-

galanmaların pek fazla olmadığı bir firmaya kıyasla daha büyük bir risk teşkil edebilir. Çünkü böyle bir endüstrideki firmaya açılmış kredi, etraf-
lı bir tahlil neticesi de olsa beklenmedik bir iktisadî tesirle, kötü bir riske
dönebilir.

Banka kredi memuru kredi riskini tetkik ederken iktisadî faktörü mutlak surette dikkate almalı, müstakbel iktisadî şartları tahmin etmiye çalışmalı, sevk ve idarecilerin bu husustaki görüşlerini ve almayı tasarladıkları tedbirleri öğrenmeli, firmanın ait olduğu endüstrinin tabiatını iyice tetkik etmelidir. İktisadî faktörü nazarı dikkate almadan yapılan risk takdiri, diğer iki faktör ne kadar iyi takdir edilirse edilsin, neticede kredinin tahsil edilememe tehlikesine sebep olabilir.

Buraya kadar, kredi riskini tayin eden üç faktörü incelemiş olduk. Bu üç kredi faktöründen hangisinin daha önemli olduğu veya diğer bir ifade ile bu üç faktörden hangisinin daha ağır bastığı genel bir kaide olarak söylenemez. Denilebilir ki bu faktörlerin hepsi de aynı derecede önemlidir. Kâfi fon yaratmaya ve firmayı kârlı bir şekilde idare etmiye yeter sermayenin mevcut olmaması veya mevcut olan sermayenin bu gayelere hizmet edecek şekilde aktif kalemlere tahsis edilmemesi vade tarihinde firmanın burcu geri ödemeğe yeter fona sahip olacağı intibasını vermez. Bu ifade mali faktörün önemini ortaya koyar. Sevk ve idarecilerin işletmeyi gayeye matûf bir şekilde idare etme kabiliyet ve basiretine sahip olmamaları ise kâfi sermayeye sahip ve bunun aktif kalemlerine uygun bir şekilde tahsis edilmiş olması halinde dahi işletmenin zorluklara düşmeden uzun müddet yaşayabileceğini düşünmekten bizi alakoyar. Keza, idarecilerin karakterden yoksun olmaları mali faktörün ve idare kabiliyet ve basireti faktörlerinin kredi riski üzerindeki müsbet tesirlerini tamamen izale edebilir. Şu halde, şahsî faktör de mali faktör kadar ve bazı hallerde mali faktörü tetkike lüzum görmeden kredi talebini reddettirecek kadar önem taşır. İktisadî faktör ise canlıların oksijene ihtiyaçları gibi bir ihtiyaç ve önemdedir. Zira, diğer faktörler iktisadî şartların aleyhe dönmesi neticesinde işleyemez hale düşer ve firmayı, idarecilerin kontrolü haricinde, istenilmeyen saha ve neticelere götürebilir.

Kredi Kararına Tesir Eden Diğer Hususlar

Yukarıda tetkik ettiğimiz üç faktör kredi talebinde bulunan firmanın kredi riskini ölçmeğe hizmet ederler. Bu faktörleri etraflıca tetkik ve tahlil eden banka kredi memuru kredi riskinin iyi veya kötü olduğuna karar verebilir. Yalnız kredinin riski faktörü kredi kararının alınması esnasında tetkik edilen ve dikkate alınan hususlardan bir

tanesisidir. Belki, en önemli faktördür, fakat diğer şartların müsait olmaması halinde kredi kararının müsbet olmasını tek başına temin edemez.

Kredi kararı alınırken kredi memurunun gözönünde bulundurması gereken bir husus bankanın kredi politikası olacaktır. Talep edilen kredi nev'i ve miktarı bankanın kredi politikası ile intibak halinde midir? Bu soruya cevap verebilmesi için kredi tahlilcisinin banka yüksek sevk ve idarecileri tarafından tesbit edilmiş bir politikaya sahip olması gerekir. Kredi politikası kredi memurunun kararını alınırken tetkik ettiği vak'ayı mukayese edebileceği bir standart, adetâ bir mihenk taşıdır. Bu sebeple bu politikaların her durumu kavrayacak kadar elâstiki ve geniş olması gerekir. Genellikle bir kredi politikası bankanın kredi vereceği sahaları, kredi çeşitlerini, kredi çeşitleri için tatbik edilecek faiz hadlerini, kredi memurlarının açabilecekleri azamî kredi miktarlarını, kredi komitesi ve idare meclisi tarafından tasdik edilmesi gereken kredi çeşit ve miktarlarını içine alır ve bu hususlarda kaideler vaz eder. Kredi memuru kredi riskini takdir ettikten sonra veya isterse daha önce, kredi talebinin bankanın kredi politikası ile ahenktar olup olmadığını tetkik etmelidir.

Kredi politikası yukarıda zikrettiğimiz hususları geniş ve elâstiki bir şekilde formüle edecektir. Bu politikaları tefsir ve tatbik etmek kredi memurunun selâhiyet ve vazife sahasına girer. Mamafih politikaları iş şartlarına uydurmak ve gerekli revizyonları yapmak kredi memurundan ziyade yüksek idarecilere düşen bir vazifedir.

Bankanın iş şartlarının şu veya bu şekilde olması kredi talep eden firmaya verilecek cevabın müsbet veya menfi olmasını intaç edebilir. Bankanın iş şartlarında öyle değişmeler olabilir ki kredi riski pek kuvvetli görünmeyen bir firmaya kredi açmayı zaruri kılar. Meselâ kredi taleplerinin bankanın kullanılabilir fonlarının hepsini çekemeyecek kadar az olduğu zamanlarda diğer zamanlarda kolayca red edilebilecek taleplere müsbet cevap vermek yerinde olabilir. Diğer taraftan, kredi riskinin çok yüksek olduğu bir kredi talebi de bankanın kredi politikasına uygun düşmediği için red edilebilir.

Ticari bir banka âmme hizmeti gören bir müessese olmakla beraber hissedarlarına makûl bir kazanç temin etme gayesi ile faaliyette bulunan bir işletmedir. Bu sebeple, her işletme gibi, faaliyetlerini kârını azamileştirecek istikamette yürütmek mecburiyetindedir. Bir bankanın en büyük kazanç kaynağı açtığı krediler olduğuna göre bu kredilerden makûl ve kâfi bir kâr elde etmeğe çalışması tabii bir zarurettir.

Bu sebeple, kredi kararı almakla görevli bir kredi memurunun bir firmanın talebini tetkik ederken bu talebin kârlılığını da dikkate alması zaruridir. Çeşitli kredi nev'ileri çeşitli gelir temin etme karakterindedirler. Nitekim bankalar kredinin karakter ve nev'ine göre müşteriye bir faiz haddi teklif ederler (9). Bu teklif edilecek faiz hadleri banka sevk ve idarecileri tarafından tesbit edilir. Mamafih, kredi vermede, bir iktisat kanununa, arz ve talebe göre meydana geldiği için her hususi vak'ada tahmil edilecek faiz haddi umumi politika dahilinde kalmak şartı ile kredi kararı alan memur tarafından tesbit edilecektir. İşte bu sebeptir ki bir kredi kararı alırken kredi memuru faiz faktörünü de dikkate almak mecburiyetindedir. Zira istenecek yüksek bir faiz müşterinin kredi talebinden vaz geçmesine, düşük bir faiz ise bankanın bu krediden bir kâr temin etmemesine sebep olabilir. Kredi memuru her iki taraf için de makûl bir faiz haddi tesbit edecek ve böyle bir faiz haddini temin edemediği zamanlarda kredi talebine, iyi bir riske rağmen müsbet cevap vermiyecektir (10).

Kredi kararına tesir eden diğer bir husus da banka mevzuatıdır. Gerek mevduat sahiplerinin haklarını gerek memleket iktisadiyatını korumak için her memlekette kanunlar kredilere bazı takyitler koymuşlardır. Bu takyitlere bir misâl olarak bir ticarî bankanın bir firmaya açacağı kredinin azamî haddinin tesbit edilmiş olması gösterilebilir. Mevzuatın haricine çıkmamak her bankanın vazife ve menfaati icabı olduğuna göre kredi memurunun açacağı kredinin mevzuata uygun olup olmadığını tetkik etmesi kadar tabii bir şey olamaz.

Teminat da kredi kararının müsbet veya menfi olmasına tesir eden bir husus olarak mütalâa edilebilir. Yapılan tahliller neticesinde kredi riskinin müşteriye kredi açmaya imkân verecek kadar iyi olmadığı bir durum olabilir. Böyle durumlarda kredi riskindeki zafiyeti telâfi edici bir faktör olarak teminat akla gelmektedir. Teminat kredinin normal

-
- (9) Bu ifade memleketimiz için bir nazariyeden ibarettir. Her memlekette olduğu gibi memleketimizde de azamî faiz hadleri bir kanunla tesbit edilmiştir. Diğer memleketlerde bu had üst hududu teşkil ettiği halde memleketimizde her çeşit kredi için bu faiz haddi tatbik edilmekte ve riski fazla olan krediler için veya kredi talebinin arzın çok üstünde olduğu zamanlarda bankalar başka yollarla kredinin maliyetini yükseltme yolunu tercih etmektedirler.
- (10) Kredinin kârlılığı bilhassa memleketimizde önemli bir faktör olma temayülündedir. Zaten mevzuatın müsaade ettiği azamî faiz haddini her vak'aya tatbik eden bankalar kendilerine faize ilâveten banka servis masrafları karşılığında komisyonlar almak imkânını veren kredi nevilerine kaymak temayülünü göstermekte, bu imkânı vermeyen kredi taleplerini ise red etme cihetine gitmektedirler.

yollarla tahsil edilememe ihtimalini tamamen ortadan kaldıramazsa da bir dereceye kadar azaltabilir. Keza, tahsil edilememe durumlarında bankanın teminatı nakde çevirerek açmış olduğu krediyi tahsil etmesi mümkündür.

Kredinin teminata bağlanması kredi riskini azaltabilir. Çünkü firmanın bir sabit aktifini veya emtia stokunu teminat olarak alan banka firma ile bu teminatın idaresi maksadile, daha sıkı temas halinde bulunur. Bu temas bankaya firmanın gidişi hakkında daha fazla bilgi temin etmesi, idarecilerin temayüleri ve politikalarını yakından bilmesi imkânını verir. Bu bilgilerle teşhiz olma neticesi olarak da firmanın istenmiyen bir duruma düşmesi ya önlenebilir ya da buna karşı kredinin tahsil edilememesine imkân vermeyecek gerekli tedbirler zamanında alınabilir. Mamafih, kredi riskinin teminat alınmak suretile azaltılmasının her vak'ada mümkün olamayacağı hususunu kredi memuru hâirdan çıkarmamalıdır. Eğer kredi riski sevk ve idarecilerin karakter-siz olmaları sebebi ile yani şahsi faktörün tesiri ile büyükse bunu teminat yardımı ile azaltmak mümkün olamaz.

Netice

Kredi kararının alınmasını etüdün hacminin ve gayesinin müsaadesi nisbetinde atraflı şekilde tetkik etmiş olduk. Netice olarak söylediklerimizi hülâsa edecek olursak diyebiliriz ki kredi kararına tesir eden muhtelif faktörler vardır. Kredi memuru bu faktörleri derinlemesine tetkik ve tahlil ettikten sonra bir araya getirmek suretile makûl bir karara ulaşabilir. Kararın mükemmel olması bir taraftan faktörleri derinlemesine tetkik ve tahlile imkân verecek bilgi ve dökümanların tam olmasına diğer taraftan memurun tahlil etme ve karar verme kabiliyetinin derecesine bağlıdır.

Kredi kararını oluşturan en önemli faktör kredi riskinin derecesidir. Kredi riski ise şahsi, mali ve iktisadi faktörlerin sentezinden ibarettir.

Kredi riski faktörü karar vermeyi tek başına temin edemez. Bu faktör yanında kredinin kârlılığı, bankanın takip ettiği kredi politikası ve iş şartları da rol oynar. Keza, kredi riski bir dereceye kadar teminat faktörü tarafından tadil edilebilir. Bazı vak'alarda kredi riskindeki az bir zafiyet teminat alınmak suretile ortadan kaldırılabilir.

Etüdümüze burada son verirken şu hususa da okuyucularımızın dikkatini çekmek isterim. Kredi kararı alma teorisinin vaz etmiş olduğu kaideleri ve kullanılmaya sunduğu aleleri en iyi şekilde kullanabil-

me kabiliyetini haiz beyinlere ve tecrübeye muhtaç bir iştir. Aynı bilgi ve aletleri kullanan iki kredi memurunun ayrı neticelere ulaşması tabiidir. Bu neticelerden sadece biri doğru veya doğruya en yakındır. Doğruya yaklaşma ise metodlu çalışma, işi ciddiye alma ve bunlara ilâveten kabiliyet ve tecrübe ister. Profesör Robinson'un dediği gibi bankacılık ilimden ziyade bir sanattır. Bu sebeple banka kredi memuru müsbet bilgilerle mücehhez bir sanatkâr olmak mecburiyetindedir.

**TÜRKİYE ŞİŞE ve CAM
FABRİKALARI A. Ş.**

Sizleri cam mamullerini kullanmaya davet eder.

**TÜRKİYE ŞİŞE ve CAM
FABRİKALARI A. Ş.**

Paşabahçe ve Çayırova Fabrikaları ile memleketimizin cam sanayiinde en ileri bir müessesesedir.

Çayırova Fabrikasında imal edilen 2-8 m/m kalınlığındaki camlarımız memleket ihtiyacını karşıladığı gibi Amerika ve Avrupa'ya da ihraç edilmektedir. (Securit) tipi kırılmaz oto camlarımız «DURACAN» adı altında piyasaya çıkmıştır.

Paşabahçe Fabrikası mamulu : Ev ve sofraya eşyaları, vazo ve tabaklar, her türü şişeler, aydınlatma malzemeleri, lüks dekor ve tezyinatlı züccaciye yurdun her tarafında beğenildiği gibi yurt dışına da ihraç olunmaktadır.

Sağlam, ucuz ve zerafetiyle iç ve dış piyasanın dikkatini çeken mamullerimiz yerli ve beynelmilel fuarlarda da rağbet görmektedir.

İstanbul - Karaköy P. K. 666 Telefon : 49 28 37/38, 49 38 65, 49 32 22
Paşabahçe : 68 00 01/69 Çayırova : Tuzla 90

BAŞAK SİGORTA A. Ş.

Sermayesi : 3.000.000 TL.

Acente Sayısı : 750

YANGIN

NAKLİYAT

KAZA

HAYAT

VE

DOLU

HAYVAN HAYAT

HAYVAN BESI

TARLADA HUBUBAT,

TÜTÜN, PAMUK YANGINI

SİGORTALARINDA

YURDUN HER YERİNDE HİZMETTEDİR.

A D R E S : İstiklâl Cad. 324 Beyoğlu - İSTANBUL

T E L G R A F : BAŞ S İ G O R T A

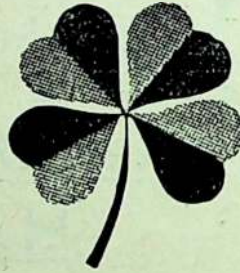
T E L E F O N : 49 31 10 — 49 31 11 — 49 31 12.

TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.

Kuruluşu : 1946

Sermayesi : 20.000.000.- Lira

Yurt içinde 61 Şube

Her türlü Banka muamelâtında

Emniyet, Sürat, Kolaylık

Dünyanın her yerinde muhabirleri vardır.

Tasarruf mevduatında Nişantaşında Kaloriferli tam konforlu apartman Daireleri ve zengin para ikramiyeleri

GARANTİ BANKASI

SİGORTACILIĞIMIZIN 1964 YILINDAKİ FAALİYETİNİN SONUÇLARI

Hayri BAŞER

(Şark Sigorta T. A. Ş.
Genel Müdürü)

1964 hesap yılı sigorta istihsalı, yerli, yabancı sigorta şirketleri ve işletilen sigorta branşları toplamı itibariyle, prim ve idare harcı birlikte, üçyüz milyon Türk lirasını geçmektedir. Milli Reassürans ile Destek Reassürans şirketlerinin reassürans istihselleri, tabiatıyla bu rakamın dışındadır. Aksi takdirde aynı istihsal, bir kere direkt, bir kere de reassürans istihsalı içine girmiş olacağından mükerrerlik (double emploi) hasıl olurdu.

1963 senesinde memleketimizde çalışmaya ruhsatlı direkt sigorta şirketi adedi 17 iken 1964 de Tam ve Atlantik Sigorta Şirketlerinin katılmasıyla 19 a çıkmıştır. 1964 hesap yılına ait yekûn istihsal rakamı içinde Türk şirketlerinin payı 278.913.922 lira ile takriben % 92, 93 ve yaklaşık olarak % 93 tür. Geri kalan % 7 gibi cüzi iştirâk hissesi de 20 yabancı sigorta şirketine aittir. Türk sigorta endüstrisinde rolleri kaale alınmaya değmeyecek kadar azalmış olan yabancı şirketleri bir yana bırakarak, Türk şirketlerinin prim istihsal rakamları üzerine eğilecek olursak genel manzara şöyle görünmektedir.

Net prim istihsalı (T.L.)

Hesap yılı	Yangın	Nakliyat	Kaza	Hayat	Zirai sigorta	Toplam
1963	93.439.131	44.133.240	88.740.253	31.937.231	1.288.315	260.558.120
1964	106.261.303	43.207.600	74.666.743	35.312.053	1.396.853	260.844.571

Net prim, idare harcı ve kaydiye dahil bütün branşlar bir arada (T.L.)

Hesap Yılı	Primler toplamı	İdare harcı ve kaydiye toplamı	Genel toplam
1963	260.558.120	17.950.559	278.508.779
1964	260.844.571	18.069.350	278.913.922

Buna mukabil mükerrer sigorta inhisarı imtiyazının işletmeciliğini ifa eden Millî Reassürans Şirketiyle, serbest reassürans şirketi olarak çalışan Destek Reassürans Şirketine gelince, bunların reassürans istih-salleri de aşağıda gösterilmiştir:

Branşlar toplamı itibariyle reassürans primleri

	1963	1964
Milli Reassürans Şirketi	64.207.338	58.416.799
Destek Reassürans Şirketi	11.635.183	12.871.085
	75.842.521	71.287.884

Milli Reassürans'ın 1963 istihsal rakamına Genel Sigorta'nın son dört senelik 6.593.392 T.L. tutarındaki, evvelce vermediği mecburi reas-sürans seşyonları global olarak defaten dâhil edilmiş olduğu için gerçekte o seneye mahsus olmıyan bir şişkinlik mevcuttur. Bu fazlalık düşü-lürse 1963 Millî istihsalesi 57.613.946 liraya müncer olur. Bu takdirde ise her iki Reassürans şirketimizin yekûn istihsalesi 1963 de 69.249.129 lira iken, 1964 de 71.287.884 liraya yükseldiği müşahede edilir.

Direkt istihsal yönünden prim ve idare harçlarıyla, kaydiyeler bir-likte, 278 milyonluk genel istihsal hacmiyle 1963 e nazaran 1964 de zikre şayan bir artış kaydedilmemekle beraber, yekûnu terkip eden branşlar hasılatında enteresan dalgalanmalar meydana geldiği anlaşılmaktadır; ezcümle yangın istihsalesi 93 milyondan 106 milyona, hayat istihsalesi 32 milyondan 35 milyona yükselirken nakliyat istihsalesi 44 den 43, kaza istihsalesi de 88,7 den 74,6 milyona düşmüş, ziraî sigortalar istihsalesi hemen hemen stationnaire kalmıştır. Yangın sigortalarındaki gelişmeyi ekono-mik kalkınmaya, nakliyattaki eksilmeyi dış ticaretteki daralmaya, ka-zadaki noksanı riziko seleksiyonu gayesiyle akseptasyonları tahdide, ha-yattaki artışı daha ziyade sosyal grup sigortalarına hamletmek yerinde olur.

Öte yandan umumî masraflar, vergi ve mükellefiyetlerle faizler hariç 1963 de Türk şirketlerinin tamamı için 32.554.466 iken, 1964 de Cihan Si-gorta Şirketi hariç, 35.158.847 liraya yükselmiştir. Bunun Türk şirketle-rinin branşlar prim hâsılatı toplamına nisbeti 1963 de %12,49 iken 1964 de 13,48 e çıkmıştır. Sigorta Şirketlerinin aldıkları idare harçları ise yan-gın branşında %10, diğer branşlarda %7,5 olduğu düşünülürse zaman za-man idare harçlarını azaltmaya yönelen çabaların yersizliği kendiliğın-den anlaşılır. Zira, idare harçlarının ihtiyaca yetersizliği ortadadır. U-mumî masraf nisbetinin bazılarında ortalamanın altında kalması, mik-tar itibariyle umumî masraf seviyesi artmış olmakla beraber, istihsal-deki çoğalma yüzünden orantının düşmesinden ileri gelmektedir.

Türk şirketlerinden esas itibarıyla direkt sigorta alanında çalışan 19 şirketin (Cihan Sigorta hariç) 1964 bilanço kârları toplamı 18.789.412 mâli neticeler kâr toplamı 11.889.731 lira olduğuna ve ödenmiş sermayeler toplamı 24.535.200 ve sigortalılarla ilgili cari taahhütlerin karşılığını teşkil eden cari prim ihtiyatlarıyla muallâk hasar ihtiyatları (teknik ihtiyatlar) dışında kalan patrimonial rezervler toplamı da 75.372.190 lira-cem'an 99. 907.390. liradır- bulunduğuna göre genel brüt kâr nisbeti % 18,81 mâli neticeler kâr toplamı düşüldükten sonra genel işletme kâr nisbeti % 6,91 etmektedir.

Reassürans şirketlerimizin her ikisinin 1964 bilanço kârı toplamı 4.071.728, mâli neticelerden sağladıkları kâr toplamı ise 1.557.143 lira fazlasıyla 6.628.871 liradır. Şirketlerden ortalama nisbetin üstünde kâr sağlamış olanların avantajları daha ziyade kendilerini besleyen sermayedar banka veya bazı büyük müesseselerin istihsal komisyonu almamalarından veya alıyorsa düşük nisbetler üzerinden almalarından ileri gelmektedir. Şüphesiz bundan gözetilen maksat da kurdukları şirketin güçlenip gürbüzleşmesidir.

1964 bilançolarının aktifinde yer alan muhtelif borçlu hesapların toplamı direkt Türk sigorta şirketleri itibarıyla 265.746.244, reassürans şirketleri itibarıyla 22.276.134 liradır. Birincisinin, genel istihsal toplamı 278.913.922 ye nisbeti % 95,29; ikincisinin genel istihsal toplamı 71.287.884 e nisbeti %31,25 dir. Buna nazaran umumî manzara direkt çalışan şirketlerin açık olarak aleyhine, reassürans şirketlerinin lehinedir. Direkt çalışan Türk sigorta şirketlerinin, sadece müşteriler, prodüktörler ve acentelerinden alacakları toplamı 1964 de 122.919.190 lirayı bulmaktadır ki, bunun 278.913.922 liralık genel istihsal toplamına nisbeti reassürans şirketlerine ait yukarıda sözü geçen %31,25 nisbetinden daha yüksek olarak % 44,07 dir. Bu yükseklikte geçmiş senelerden müdevver ariyelerin de tesirini hesaba katmak lâzım gelirse de, esas dert şirketlerin veresiye muameleye piyasayı alıştırmış olmalarından doğan sıkıntılar ve zorluklardır. Diğer bir deyimle sigorta şirketlerinin vergilerini, hasar tazminatlarıyla umumî masraflarını peşin öderken, prim tahsilâtlarını taksitli veya vadeli yapmaları neticesinde trésorerie bakımından giriş çıkış arasında matlup ve muktazi muvazene henüz tesis edilememektedir. Peşin paralı banka veya büyük müesseseler portföylerinden yararlanamayanlar için şüphesiz durum daha da müşküldür. Her halde şirketler arası tesanüt ve menfaat birliğinden hareketle gittikçe kangrenleşen bu yaranın bir an önce ve redikal tedbirlerle tedâvisi en mübrem ve müstacel bir ihtiyaçtır. En samimi dileklerimiz 1965 yılının daha hayırlı ve daha uğurlu kapatılabilmesi içindir.

Okuyucu Soruları

İstanbul'da Bir Okuyucumuzun Sorusu

S o r u : Bankalar Birliği tarafından ittihaz olunan kararlar, ademi tediye protestoları, protestoyu keşide eden bankalar tarafından T. C. Merkez Bankasına bildirilmekte ve mevzuubahis Banka da «protesto bildiri cetvelleri» ile bunlara ilişkin «kaldırılan protesto cetvelleri»ni yalnız bankaların kod ve gene bankaların keşide ettikleri protesto sıra numaralarını esas tutarak hazırlamakta ve memzuç listeleri bankalara tamim etmektedir.

Bahis konusu listelerin alfabetik esasa göre düzenlenmemesi; listelerde yer alan firmalara ait protestoların takibinde ve ilgili firma veya şahısların dosyalarını aramada büyük emek ve zaman kaybına sebep olmakta ve dolayısıyla bu konuda rasyonel çalışmaya engel olmaktadır.

Keza, bültenlerde çok sayıda protestolanan firma oluşu, bazı bankalarda bu takipleri güçleştirmekte veya imkânsız hale getirmektedir. Ayrıca, bir bankanın değişik şubeleri tarafından protestoya muhatap olan aynı şahıs veya firmanın muhtelif sahifelerde yer almasını gerektirmektedir.

Yukarıda özet olarak sayılan mahzurlar dolayısıyla, protesto bültenlerinin bildirilme işinde Bankalar ve dolayısıyla T.C. Merkez Bankası başka bir usulü ittihaz edemezler mi?

C e v a p : Halen T. C. Merkez Bankası tarafından neşredilen haftalık «protesto bildiri cetvelleri» ile bunların tamamlayıcısı olan «Kaldırılan protesto bildiri cetvelleri»nde, herhangi bir alfabetik tasnifin yapılmaması, soruda işaret edilen güçlükleri doğurmakta, gene soruda yer aldığı üzere, bazı bankalarda bu takibin aksamasına veya hiç yapılmasına sebebiyet vermektedir.

Bankaların protesto takiplerinden bekledikleri amaca kolaylıkla ulaşabilmeleri için, dosya tasniflerinde esas tutulan soyadı esasını, protesto bildiri cetvellerinde de dikkate almalarındaki faide aşikârdır.

Protesto keşide eden Bankalar T. C. Merkez Bankasına gönderecekleri cetvellerde; hakiki şahıslarla şahıs şirketlerinde soyadını, sermaye şirketlerinde de ünvanın ilk ismini esas tuttukları takdirde, soruda tebarüz etirilen hususlar kendiliğinden hâl olacak ve listelerin takibi de büyük ölçüde kolaylaşacaktır.

Şehrimizde, birçok şubesi olan bankalar, merkez şubeye gönderecekleri protesto bildirimlerinde fiş usulünü kullandıkları takdirde, bunların merkezdeki tasnifleri oldukça kolaylaşacaktır.

Merkez şubeler tarafından T. C. Merkez Bankasına yazılacak alfabetik tasnifli listeler, bu Banka tarafından aynen alınmak ve halen yapıldığı üzere kod ve sıra numaralarını da listelere işaretlemek suretile umumi protesto cedvelleri kolaylıkla tanzim edilmiş olacaktır.

Bu arada, T. C. Merkez Bankası, bankaların haftalık protesto listeleri üzerinden genel bir alfabetik tasnif yaparak memzuç listeler hazırladığı takdirde protesto takibi işini daha da kolaylaştırmış olur.

Listelerin alfabetik hale getirilmesi, iş hacmi fazla geniş olmayan banka ve şubelerin protesto takibini doğrudan doğruya listeler üzerinden yapmalarını da mümkün kılacaktır.

Bankalarımızın yararına olan bu usulün gerçekleşmesi için konu ile bankalar Birliğinin de ilgileneceğini ümit etmekteyiz.

KONTUAR TURİZM

**ENTERNASYONAL — SEYAHAT — TURİZM ve NAKLIYAT
ACENTESİ**

DENIZYOLLARI

TÜRK HAVA YOLLARI

BÜTÜN ECNEBİ UÇAK ve

VAPUR ŞİRKETLERİ RESMÎ ACENTESİ

Yurt İçi — Yurt Dışı Seyahatler — Otel Rezervasyonları

Bütün Seyahatlerinizde

Türkiye ve Bütün Dünyada Emrinizde

MERKEZİ :

Cumhuriyet Cad. No. 197 (Radyo Evi karşısı)

Tel : 47 95 86/87

ŞUBELERİ :Galata

Tel : 44 44 30

İzmir - Ankara

YAZARLARIN BİOGRAFİLERİ

Doçent Dr. Haydar KAZGAN

Hayatı :

Haydar Kazgan 1923 yılında İstanbul'da doğmuştur. Evlidir ve 1 çocuğu vardır. 1941 de İtalyan Lisesini, 1943 de Gazi Terbiye Enstitüsünü bitirdi. 1943-46 yılları arasında askerliğini yaptı. 1950 yılında İktisat Fakültesinden mezun oldu. 1952 yılında Teknik Üniversite İktisat Kürsüsüne Asistan olarak girdi. 1957 yılında İktisat Fakültesinde doktoraasını verdi. 1960 yılında Doçent oldu. Halen Teknik Üniversite İktisat Fakültesinde Doçenttir.

1957-58 arası Chicago Üniversitesinde işletme iktisadı üzerinde ihtisas yaptı. 1955, 1959, 1961, 1963 senelerinde İtalya'da Svimez'de birer aylık seminerlere katıldı. 1962 de Fransa'da L'Institut d'Economie Appliquée'de Türkiyede kredi politikası ile ilgili bir çalışma hazırladı.

İşletme İktisadı mes'eleleri ihtisaslaştığı konulardır.

Haydar Kazgan İtalyanca, Fransızca ve İngilizce bilmektedir.

Eserleri :

- 1 — Otofinansman
- 2 — Türkiye'de Maliye Politikası - Gülten Kazgan ile birlikte
- 3 — Türkiye'de Kredi Politikası - » » » »
- 4 — Türkiye'de Sermaye Şirketleri ve Sermaye Piyasası Konusunda Bir Deneme
- 5 — Maden İşletme Ekonomisi (Basılmakta)
- 6 — Türkiye'de Eğitim ve İktisadi Kalkınma (Basılmakta)
- 7 — Finansman (Ders notları)
- 8 — İşletmelerde yönetme (Ders notları)
- 9 — İşletme iktisadı dersleri (Ders notları)

Ayrıca iktisat ve işletme iktisadı ile ilgili konularda 50 kadar etüdü vardır. Bundan başka muhtelif dergilerde ve günlük gazetelerde 200 den fazla makalesi yayınlanmıştır.